

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Katedra sociální a kulturní antropologie

Etnografie prostoru sborovny na základní škole

Bakalářská práce

Praha 2024

Autor: Marie Kotoučová

Vedoucí práce: PhDr. Dana Bittnerová, CSc.

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem práci na téma *Etnografie prostoru sborovny na základní škole* vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání stejného nebo jiného titulu.

V Praze 28. června 2024

Marie Kotoučová

Poděkování:

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí své bakalářské práce PhDr. Daně Bittnerové CSc. za trpělivost při mém výzkumu a kladení těch správných otázek. Svým kolegům, panu řediteli a celému vedení školy, že mi umožnili můj výzkum uskutečnit. A také bych ráda poděkovala všem, kteří mě během mých studií podporovali a v těžkých chvílích mi podali pomocnou ruku.

Obsah

Úvod.....	7
1. Teoretická část	9
1.1 Prostor v antropologii	9
1.1.1 Různé přístupy k prostoru	9
1.2 Sociální produkce a konstrukce prostoru.....	10
1.2.1 Sociálně produkováný prostor	10
1.2.2 Sociálně konstruovaný prostor	11
1.2.3 Embodied space.....	11
1.3 Materialita (material culture)	12
1.4 Soukromý a veřejný prostor.....	13
1.4.1 Prostor veřejný	13
1.4.2 Prostor soukromý	14
1.4.3 Prostor sdílený.....	15
1.5 Sborovna jako téma v antropologii.....	15
1.5.1 Disciplinace.....	15
1.5.2 Uspořádání prostor školy.....	16
1.5.3 Sborovna jako útočiště	17
2. Metodologická část	18
2.1 Výzkumný problém a výzkumné otázky	18
2.2 Výběr vzorku a prostředí výzkumu.....	18
2.3 Výzkumné strategie a metody tvorby dat	21
2.4 Vyhodnocování dat.....	22
2.5 Výhody a omezení metod výzkumu	23
2.6 Etické otázky.....	24
3. Empirická část.....	25
3.1 Umístění sborovny v budově školy	25
3.2 Uspořádání sborovny	28
3.2.1 Spokojenost uživatelů prostor	31
3.3 Veřejný vs. soukromý prostor	32
3.4 Sociální produkce prostoru	35
3.5 Sociální konstrukce prostoru	37

3.5.1 Co prostor sborovny znamená pro jeho uživatele	39
3.6 Embodied space	42
3.7 Pedagogické rady a změna v dynamice prostoru sborovny	43
Závěr	45
Literatura.....	47
Přílohy.....	49

Abstrakt:

Bakalářská práce se zaměří na sociální konstrukci a produkci prostoru sborovny na vybrané základní škole, jak je koncipováno teoriemi Sethy Low. Výzkum bude zahrnovat zúčastněné pozorování s cílem zkoumat, jak se sborovna stává místem, kde se fyzický prostor a sociální interakce vzájemně ovlivňují. Zvláštní důraz bude kladen na otázku soukromí v rámci tohoto poloveřejného, ale zároveň intimního prostoru. Cílem je poskytnout hlubší porozumění vztahům mezi prostorovou organizací, sociálními praktikami a individuálním vnímáním ve kontextu školy, v kontextu státem garantované a normované instituce.

Klíčová slova:

vzdělávání; školní etnografie; prostor; škola; sociokulturní antropologie

Úvod

Prostor, ačkoli je neustále kolem nás, je poměrně opomíjený fenomén. Lidé se v něm pohybují, žijí v něm, utvářejí ho, a přesto ho většina z nás nevnímá. Tuto práci proto zaměřuji právě na prostor, a to konkrétně sborovny na základní škole, kde se prolínají pracovní a sociální interakce učitelů a asistentů. V prostředí, které je centrálním bodem školy pro pedagogy se odehrává mnoho důležitých aktivit, a přesto zůstává tento prostor často nepovšimnut a málo prozkoumán.

Tato práce se zaměřuje na několik klíčových oblastí. Témata, která se nabízejí v tomto prostředí jsou: prostor v antropologii, sociální produkce a konstrukce prostoru podle Sethy Low a rozdíly mezi soukromým a veřejným prostorem. Prostor se v antropologii od 80. let 20. století stal významnější jako prostředí s konkrétním významem, nikoli pouze jako abstraktní místo pro lidské činnosti. Tento „prostorový obrat“ otevřel nové perspektivy na to, jak prostor ovlivňuje identitu a sociální dynamiku. Sociální produkce prostoru se zaměřuje na to, jak fyzické uspořádání odráží mocenské vztahy, tedy to, co je oficiálně dáno. Zatímco sociální konstrukce prostoru se zabývá tím, jak je prostor symbolicky vytvářen prostřednictvím každodenních praktik a interakcí a jaké obsahuje neoficiální prvky. Téma soukromého a veřejného prostoru je důležité pro pochopení dynamiky sborovny, která funguje jako sdílený prostor pro pedagogy a asistenty pedagoga.

Výběr tohoto tématu vychází z potřeby porozumět, jak prostor sborovny ovlivňuje každodenní pracovní život učitelů a asistentů a zároveň, jak je prostor sborovny utvářen praxemi, vztahy těch, kteří zde pobývají a zrcadlí významy, které jim tyto lidé připisují. Sborovna je fyzickým prostorem, který je utvářen svojí materialitou. Prolínají se zde pracovní úkoly s neformálními sociálními interakcemi. To ji činí jedinečným prostorem pro výzkum. I přesto, že je sborovna v podstatě v každé škole, všichni v ní někdy byli a představuje klíčové místo pro mnoho pedagogů, je o ní málo známo. Výzkum samozřejmého činí předmět výzkumu nesamozřejmý. Proto otázka, co je sborovna za prostor, jak je ustanovován, jaké faktory a uspořádání považují učitelé za klíčové pro fungování sborovny a jak v ní pobývají, může přinést zajímavý vhled do každodennosti školy. Byť je samozřejmý, bývá často tento prostor chráněn od osob přicházejících

zvnějšku, a skryt tak očím běžného pozorovatele. Právě tento nedostatek informací mě vedl k výběru tohoto tématu.

Cílem této práce je poskytnout hlubší porozumění vztahům mezi prostorovou organizací, materialitou, sociálními praktikami a individuálním vnímáním prostoru sborovny. Práce zkoumá, jak se fyzický prostor a sociální interakce vzájemně ovlivňují a jak učitelé, učitelky a asistentky vnímají a využívají tento prostor tak, jak je sborovna utvářena na průniku materiality, praxí a významů.

Metodologie této práce je založena na kvalitativním výzkumu, konkrétně zúčastněném pozorování a polostrukturovaných rozhovorech s učiteli a učitelkami, asistenty a asistentkami vybrané školy. Zúčastněné pozorování umožňuje sledovat, jak se učitelé a asistenti pohybují a interagují v prostoru sborovny, a polostrukturované rozhovory mi poskytují hlubší vhled do jejich osobních zkušeností a vnímání tohoto prostoru. Tato kombinace metod mi umožňuje získat souhrnný obraz o fungování sborovny a o tom, jak je tento prostor vnímán a využíván jeho uživateli.

Text práce je strukturován do několika kapitol. Po úvodu následuje teoretická část, kde jsou podrobně rozebrány klíčové koncepty a teorie týkající se prostoru. Metodologická část popisuje výzkumné strategie a metody sběru dat. Empirická část se pak zaměřuje na analýzu dat získaných v rámci terénního výzkumu a interpretaci výsledků. Na závěr jsou shrnuty hlavní poznatky a navrženy možné přínosy této studie pro praxi.

Přínosy této práce spočívají v poskytnutí nových vhledů do uvažování o prostoru sborovny v kontextu školního prostředí. Výsledky mohou přispět k lepšímu pochopení toho, jak prostorové uspořádání ovlivňuje pracovní a sociální interakce ve škole, a mohou sloužit jako podklad pro návrhy na zlepšení pracovních podmínek ve školách. Doufám, že tato práce otevře nové možnosti pro další výzkum a přinese užitečné poznatky, které mohou být aplikovány v praxi.

Tato bakalářská práce tedy nejen popisuje fyzické uspořádání a využití sborovny, ale také analyzuje, jak tento prostor ovlivňuje a je ovlivňován sociálními vztahy a každodenními praktikami jeho uživatelů. Předpokládám, že důkladná analýza těchto aspektů přinese nové poznatky a podněty pro zlepšení školního prostředí a přispěje k lepšímu pochopení role prostoru v každodenním životě pedagogů a asistentů pedagoga.

1. Teoretická část

1.1 Prostor v antropologii

Od 80. let 20. století se v antropologii začala zvyšovat pozornost na vztah mezi prostorem a jeho sociokulturním významem. Prostor začal být chápán jako prostředí s konkrétním významem, nikoli pouze jako abstraktní místo pro lidské interakce a činnosti. Tento posun v myšlení, známý jako "prostorový obrat", otevřel nové perspektivy na to, jak prostor ovlivňuje identitu. Mezi hlavní témata patří například výzkum vtěleného prostoru, fenomenologického a smyslového zapojení do prostoru, vyjednávání sociální kontroly, vliv prostoru na politiku identity a způsoby, jakými jsou prostory genderově diferencované. Důležité však je, že prostor se jako téma dostal do popředí a stal se také nutnou součástí pro pochopení sociální reality. (WIECZOREK, 2019, str. 1)

1.1.1 Různé přístupy k prostoru

Clifford Geertz v oblasti prostorové antropologie řešil zejména problém, že prostor je poměrně opomíjený fenomén. Prostor přestal vnímat již jen jako všední prostor a jen něco, co je kolem nás. Poukázal také na to, že nelze „žít obecně ve světě“. Součástí procesu místa jsou též osobní pojmání okolního prostředí, prožívání, zkušenosti a jeho chápání. Představuje tedy prostor jako médium a zároveň produkt sociálních aktivit. (WIECZOREK, 2019, str. 2)

Otázku ohledně propojení prostoru a moci řešil zejména Michel Foucault. Materiální sféru považoval za politický nástroj pro kontrolu společnosti skrze seberegulaci těla. Toto řízení těla je uskutečněno skrze prostorové omezení a neustálý dohled, který má všeobecný charakter. Díky teoriím Foucaulta můžeme prostor vnímat jako oblast pro boje o moc a vyjednávání sociální kontroly. (WIECZOREK, 2019, str. 6)

Další, kdo navazuje na propojení moci a prostoru je Henri Lefebvre. V textu *Právo na město (1996)* zaměřuje svou pozornost na produkci politicky ovládaných prostorů. Sociální plánování odráží mocenské vztahy, například pomocí třídní příslušnosti. Autor poukazuje na prostor, který umožňuje jevy jako je marginalizace a přispívá k sociálnímu elitářství. Vzhledem k jeho zaměření na sociální produkci prostoru, představuje prostor jako prostředek k utváření a upevňování sociálních prvků, ale zároveň jako něco, co je samo sociálně těmito prvky utvářeno. (WIECZOREK, 2019, str. 6-7)

Christopher Tilley poukazuje ve svých textech na to, že naše zkušenosti hrají klíčovou roli v tom, jak místo vnímáme na osobní úrovni. Naše smysly reagují na okolní prostředí a aktivně se podílejí na formování toho, jak místo chápeme. Zdůrazňuje, že naše zapojení do prostoru není pasivní, ale že jej skrze naše tělesné zkušenosti neustále definujeme a přetváříme. Jedná se o to, že prostor vnímáme podle toho, jakým způsobem v něm pobýváme. Tilley také zmiňuje takzvaný *vtělený prostor*, kde zdůrazňuje, že tělo není jen nástroj pohybu, ale že nám umožňuje poznávat a rozumět svět kolem nás. Prostor tak nikdy nemůže být neutrální, protože je ovlivněn těmi, kdo jej obývají a jejich vnímáním. (WIECZOREK, 2019, str. 6)

Yi-Fu Tuan k prostorovosti přistupoval trochu jinak. Zejména se zajímal o odlišení pojmů místa a prostoru. Kde prostor považuje za obecnější a neurčitý, kdežto místo je to výrazné a konkrétní. Vzhledem k Tilleymu má tak Tuan odlišný pohled. Tvrdí, že prostor je nezaujatý a neutrální, a Tilley tuto myšlenku vyvrací. Prostor nemůže být neutrální, protože je vždy utvářen tím, kdo jej vnímá, bez něj neexistuje. (WIECZOREK, 2019, str. 5)

1.2 Sociální produkce a konstrukce prostoru

Jedním z antropologů, kteří se zabývají prostorem, je krom již zmíněných Seta Low. Její práce často zkoumají jak sociální, kulturní a mocenské dynamiky formují veřejné i soukromé prostory. Je známá především svými studiemi o tom, jak jsou prostory sociálně produkovány a sociálně konstruovány a jak se v nich odráží politiky a identity. Další z jejích teorií je teorie o *embodied space*, pro potřeby této práce překládám do češtiny jako *vtělený prostor*. (LOW, 2003, str. 12) Tyto teorie si nyní přiblížíme v následujících kapitolách a následně použijeme jako jednu z primárních teorií při interpretaci dat etnografického výzkumu o utváření prostoru sborovny na základní škole.

1.2.1 Sociálně produkováný prostor

Sociální produkce prostoru, jak popisuje Seta Low, je koncept, který zahrnuje široké spektrum sociálních, ekonomických, technologických a ideologických faktorů, které společně ovlivňují a formují materiální prostředí. Tento proces je možné chápat jako ztělesnění moci v prostoru, kde fyzická forma a uspořádání prostoru odráží mocenské vztahy a hierarchie. Například, v urbanistickém plánování a designu veřejných prostranství mohou rozhodnutí o umístění, struktuře a funkci prostorů ukázat, jak mocenské struktury ovlivňují každodenní život obyvatel.

Materiální charakter prostoru a jeho sociální produkce se tedy neomezují pouze na fyzickou stavbu, ale zahrnují i širší socioekonomické procesy, které tento prostor formují. Důležité je, jak Low uvádí, rozpoznat, že i takové věci, jakými jsou právní normy, politická rozhodnutí a ekonomické strategie, mají hluboký dopad na to, jak prostor vzniká a je užíván. (LOW, 2000, str. 127-128)

Low tedy naznačuje, že pochopení procesů sociální produkce prostoru umožňuje lépe rozumět, jak se formují sociální vztahy a jak jsou prostřednictvím prostoru utvářeny a udržovány mocenské struktury. Tento přístup nám pomáhá dekódovat způsoby, jakými se prostor používá jako nástroj sociální kontroly a jak může přispět k podpoře sociální spravedlnosti nebo naopak vést k sociálním nerovnostem. (LOW, 1996, str. 861)

1.2.2 Sociálně konstruovaný prostor

Do opozice k sociální produkci staví Setha Low sociální konstrukci prostoru. Zde se jedná o symbolickou a fenomenologickou zkušenost prostoru, která je zprostředkovávaná skrze sociální procesy typu konflikt, kontrola, výměna. Respektive, že prostor je sociální konstrukcí transformován podle lidí, sdílení vzpomínek, obrazů a každodenního využití materiality. To vše umožňuje přenést do prostoru určitý význam. (LOW, 2000, str. 128)

Sociální konstrukce prostoru konkrétně v pracovním prostředí také zahrnuje, jak je prostor osobně upraven jednotlivými zaměstnanci. Osobní předměty, jako jsou rodinné fotografie, rostliny nebo umělecká díla, mohou transformovat neutrální pracovní prostor. Vzniká z něj místo, které má pro každého specifický význam a které podporuje pocit pohodlí a příslušnosti. To vše může zlepšit celkovou atmosféru v kolektivu a produktivitu práce.

Ve svém díle Setha Low zdůrazňuje, jak jednotlivá místa nejsou jen fyzickými prostory, ale jsou takovými, kde se odráží a formují sociální vztahy a kultura. Tato perspektiva umožňuje hlubší porozumění tomu, jak design a uspořádání prostoru mohou ovlivnit denní interakce a spokojenost zaměstnanců. (LOW, 1996, str. 862)

1.2.3 Embodied space

Vzhledem k povaze výše popsaných teorií Sethy Low, se nám přímo nabízí teorie, která je v podstatě navazující – *vtělený prostor*. Jedná se o koncept, který se zaměřuje na lidské vědomí a zkušenosti, které se promítají do prostorové a materiální formy, a tím

utváří fyzický svět kolem nás. „*Vtělený prostor je prezentován jako model pro pochopení tvorby místa prostřednictvím prostorové orientace, pohybu a jazyka.*“ (LOW, 2003, str. 10)¹ V kontextu pracovního prostředí jde o to, že prostor, ve kterém pracujeme, není pouze fyzickým uspořádáním. Jde také o to, jakým způsobem nás toto uspořádání ovlivňuje a zároveň, jak je samo ovlivněno sociálními interakcemi zaměstnanců. Klíčovým aspektem vtěleného prostoru tak je, že působí jako aktivní účastník v každodenním životě. (LOW, 2003, str. 9)

Vtělený prostor může fungovat jako most mezi sociální produkcí a konstrukcí prostoru. Zde jsou materiální aspekty ovlivňovány sociálními a kulturními praktikami a kulturní a sociální praktiky jsou ovlivňovány nazpět těmi materiálními. (LOW, 2003, str. 10) Jako příklad si můžeme představit pracovní prostředí jako kancelář. Její uspořádání a design je především daný politicky, podle architektů, designérů či nařízení (sociální produkce). Každodenní interakce jsou však ovlivněny uspořádáním prostoru jejich uživateli (sociální konstrukce), kteří zároveň prostor tělesně prožívají a zakoušejí. (LOW, 1996, str. 862)

Teorii vtěleného prostoru však lze vykládat i trochu rozdílně. Může zahrnovat i myšlenku, že pravidelné užívání prostoru může vést k tomu, že určité chování se stane pro jednotlivce zvykem nebo rutinou. Tento aspekt se týká toho, jak prostorové návyky a rutiny, které si vytvoříme, ovlivňují naše vnímání a interakci s prostředím. Když lidé pravidelně používají prostor určitým způsobem, mohou začít prostor vnímat a užívat automaticky, bez vědomého přemýšlení.

1.3 Materialita (material culture)

Rozšíření materiality jako kritického pojmu nalezlo zájem v mnoha disciplínách jako jsou například antropologie, sociologie nebo dějiny umění. Pojem materiality se tak začal rozšiřovat a přenesl se nad rámec pouhého fyzického. Stává se komplexním a proměnlivým pojmem, který může znamenat materiální vyjádření nebo i odraz lidského chování. Materialita je chápána jako aktivní sociální prvek, který utváří a stanovuje prostor skrze poznání. Toto pojetí materiality nabízí i možnost nahlížet na nemateriality. Zároveň stírá mnohé dyktomie, kam patří například i ta mezi přírodním a kulturním. (PONGRATZ-LEISTEN. et al., 2015, str. 4)

¹ Z anglického textu vlastní překlad (LOW, 2003, str. 10)

Dříve bylo na materialitu tedy nahlíženo spíše jako na vlastnost, která přisuzuje objektům pouze jejich fyzickou formu. Toto tradiční pojetí materiality však boří Tim Ingold. Materialitu popisuje jako aktivní a zapojenou do proměnlivosti prostředí, účastní se tvorby a přetváří realitu. Materialitu podle Ingolda můžeme vnímat jako dočasné či přechodné produkty, které se neustále proměňují a vyvíjejí ve vztahu k okolním jevům. (INGOLD, 2011, str. 26)

To znamená, že bychom měli přehodnotit, jak k prostředí kolem nás přistupujeme. Místo toho, abychom prostor vnímali jako statickou scénu pro lidské aktivity, měli bychom uznat, že materiální a nemateriální složky prostředí jsou neustále ve vzájemných interakcích a proměňují se. To zahrnuje i myšlenku, že například počasí, vzduch, a další takzvaně neviditelné složky mají zásadní vliv na realitu a měly by být brány v úvahu při plánování či designu prostoru. (INGOLD, 2011, str. 73)

Je důležité však zmínit, že prostorový obrat přinesl tuto teorii v oblasti materiality. Materialita již není chápána pouze staticky, ale jako dynamický proces, který vyžaduje neustálou práci na její a obnově a udržování. To však nesmí být chápáno jen jako snaha o udržení fyzické podoby lokality, ale je také třeba pochopit její hlubší, abstraktnější vlivy na vytváření lokality jako místa plného významů a identit, které ovlivňují sociální interakce a kolektivní paměť komunity. Z toho vyplývá, že materialita není jen pasivním výsledkem lidské činnosti, ale aktivním prvkem, který se podílí na formování sociálních a prostorových realit. Je to proces, v němž materialita nejenže existuje, ale je neustále tvořena a rekonfigurována skrze sociální interakce a praxi, což ji činí klíčovým hráčem ve tvarování jak fyzických, tak sociálních prostorů. (APPADURAI, 1996, str. 180-181)

1.4 Soukromý a veřejný prostor

Pro potřeby této práce uvažují tři typy prostoru, které vzhledem k pracovnímu prostředí hrají důležitou roli. Tyto prostory jsou nadefinovány podle přístupnosti, kontroly a interakce mezi uživateli. A jejich pochopení je klíčové pro rozklíčování prostoru, který podporuje produktivitu, kreativitu či sociální interakce mezi lidmi. Zároveň porozumění těmto konceptům může dopomoci k vytvoření prostředí pohodlného pro práci. Těmito typy jsou: veřejný prostor, soukromý prostor a sdílený prostor.

1.4.1 Prostor veřejný

Veřejný prostor je takové místo, kde mají všichni lidé za běžných okolností právo na pohyb a neomezený přístup. Dochází zde k interakcím mezi různými členy

společnosti. Ale stále je vystaven různým formám regulace a kontroly. Mezi takové veřejné prostory se řadí ve městech například parky, ulice, náměstí a veřejné budovy. Tyto prostory však s sebou přináší i problémy, jako je například jejich udržitelnost pro všechny skupiny lidí. Mohou totiž vznikat konflikty mezi různými skupinami, které mají odlišné představy o využití prostor. Například může jít o pracovníky kanceláře, kteří zde chtějí obědvat a skateboardisty, kteří podnikají odlišné činnosti. V tomto momentu se jejich představy o prostoru dostávají do opozice a může nastat spor. I tyto prostory je tak nutné spravovat a regulovat pro lepší udržitelnost bezpečí a pořádku. Tato pravidla ale také omezují veřejnost tohoto prostoru a mohou tak vznikat prostory jiného charakteru. (ATKINSON, 2003, str. 1830-1831)

Ve veřejném prostoru musí být aktivně vytvářena anonymita. Veřejné prostory umožňují lidem pohybovat se a interagovat bez nutnosti znát ostatní. To podporuje individuální svobodu a flexibilitu. Každý díky tomuto prostoru, má možnost mobility, a také může jednat, aniž by byl s kýmkoli v bližším kontaktu. To je v rámci veřejného prostoru žádoucí. Krom toho lidé takové prostory v moderní době považují za přínosné, i přesto, že jsou v jistých směrech omezující. (POSPĚCH, 2013, str. 84-86)

1.4.2 Prostor soukromý

Soukromý prostor v pracovním prostředí je oblast, kterou má pod plnou kontrolou určitá skupina lidí nebo jen jednotlivec. Tento prostor je chráněn před přístupem cizích osob, což zajišťuje bezpečnost a soukromí potřebné pro citlivé záležitosti. Lefebvre zdůrazňuje ve své teorii, že soukromý prostor poskytuje nezávislost a samostatnost, která je klíčová pro koncentraci a efektivní plnění úkolů. V jeho pojetí prostoru je tento typ oblasti formován nejen fyzickými, ale i sociálními a politickými silami. Ty určují, kdo má přístup a kontrolu nad diskutovaným prostorem. Soukromý prostor také umožňuje jedincům vytvářet a udržovat své osobní a pracovní identity. Tímto způsobem se stává místem, kde mohou lidé svobodně jednat bez obav z nechtěného zásahu nebo narušení. (LEFEBVRE, 1991, str. 153-158)

Vlasta Stulíková ve svém článku uvádí, že prostor soukromý je často definován na základě toho veřejného. Tato dichotomie ji však připadá nevhodná a přidává k tomu nejen termíny jako prostor sdílený, ale také prostor privatizovaný. Privatizovaný prostor je vlastně prostor veřejný, který je postupně přetvářen a ovládán soukromými zájmy. Privatizace veřejného prostoru vede k omezení přístupu a vzniká tak kontrola nad tím,

kdo a jak tento prostor smí využívat. To se často projevuje vylučováním určitých skupin lidí. Veřejným prostorem již není, ale prvky soukromého také zcela nemá. (STULÍKOVÁ, 2015, str. 90)

1.4.3 Prostor sdílený

Stulíková navrhuje nahradit dichotomii veřejného a soukromého prostoru konceptem prostoru sdíleného, který lépe odráží složité teritoriální vztahy. Sdílený prostor zahrnuje různé vrstvy teritoriální produkce a umožňuje existenci soukromých aktivit v rámci širšího veřejného prostoru. Tento koncept zdůrazňuje, že každý prostor je do určité míry sdílený a že míra sdílení je klíčová pro pochopení jeho povahy. Jednotlivci či skupiny mohou najít části prostoru, kde mohou vykonávat své osobní aktivity, například odpočinek, rozhovory nebo jiné soukromé činnosti, aniž by byli neustále na očích ostatních. Díky rozmanitosti aktivit a aktérů ve sdíleném prostoru je možné vykonávat soukromé aktivity vedle těch veřejných, aniž by docházelo k výraznému narušení soukromí. (STULÍKOVÁ, 2015, str. 90-91) Nemusí to ale vždy být takto idylické.

1.5 Sborovna jako téma v antropologii

Sborovna, tedy učitelské prostory, nejsou příliš často zkoumány z antropologického hlediska. Většina dostupných prací se zaměřuje na školy spíše z pohledu pedagogiky či psychologie. Přesto můžeme na toto téma nahlížet i z perspektivy slavných a méně slavných autorů, kteří mají antropologický přístup, a aplikovat jejich myšlenky na toto specifické prostředí. Takovými teoriemi mohou být teorie disciplinace od Michela Foucaulta nebo teorie skrytého kurikula od Ondřeje Kaščáka. Co přesně však sborovna je a jak je sociálně utvářena, budeme muset teprve zjistit. A protože se neví moc, kladu si otázku, co je sborovna za prostor, jak mu můžeme rozumět, jaká je jeho materiální stránka atd.

1.5.1 Disciplinace

Francouzský filosof a sociální teoretik Michel Foucault, je známý svými analýzami mocenských vztahů, disciplinace a dohledu ve společenských institucích. Jeho teorie se také dají interpretovat a aplikovat na prostředí školy, v našem případě i přímo sborovny. Foucault zdůrazňuje, jak je prostor organizován za účelem dohledu a kontroly. Ve škole je prostor navržen tak, aby podporoval dohled jak nad studenty, tak i učiteli. Třídy, chodby, kabinety a sborovny jsou uspořádány tak, aby umožňovaly neustálé

sledování a řízení školních aktivit. Sborovna může sloužit jako místo, kde jsou učitelé pod drobnohledem nejen svých nadřízených ale i kolegů, což vytváří prostředí neustálé disciplinace. Jednotlivci jsou naučeni dodržovat určité normy a pravidla, aby oproti ostatním nevyčnívali. (FOUCAULT, 2000, str.199-206).

Koncept *panoptikonu*, který Foucault používal jako metaforu pro moderní praktiky dohledu, může být aplikován i na školní prostředí. I když je dohled nad učiteli ve sborovně méně formální, je stále přítomný. Kolektivní dohled a kontrola mezi kolegy, stejně jako očekávání a hodnocení, přispívají k samodisciplinaci učitelů (FOUCAULT, 1975, str. 286-288).

Vzhledem k praxi lze například pozorovat, jak jsou uspořádány prostory školy. Zda umožňují či rozvíjejí dohled a kontrolu. Například jak jsou třídy, sborovna a jiné místnosti rozmístěny, co to umožňuje a jaká pravidla a normy jsou v těchto prostorech dodržována. Tento přístup umožňuje širší porozumění, jak jsou školy nejen fyzickými prostory, ale také místy mocenského a sociálního uspořádání, které formují chování a profesionální život studentů i učitelů.

1.5.2 Uspořádání prostor školy

Kurikulum je shrnutí všech plánovaných a řízených vzdělávacích aktivit a zkušeností, které jsou poskytovány v rámci formálního vzdělávacího systému. Zahrnuje jak obsah učiva, tak i metody výuky a hodnocení. Skryté kurikulum zahrnuje neformální aspekty vzdělávání, které nejsou výslovně uvedeny v oficiálních dokumentech, ale i přesto jsou přítomné ve školním prostředí. Týká se hodnot, postojů, norem a sociálních dovedností, které jsou neúmyslně předávány prostřednictvím školního prostředí a každodenních interakcí mezi učiteli a studenty. (KAŠČÁK, 2009, str. 31)

Skryté kurikulum má výrazný vliv na uspořádání a fungování školních prostor. Fyzické uspořádání školních prostor odráží a podporuje hierarchické mocenské struktury ve škole. Umístění tříd, sboroven a dalších prostor může jasně vymezovat sféry vlivu a kontrolu jednotlivých aktérů ve škole. Třídy umístěné blízko kanceláří vedení školy mohou být pod větším dohledem, zatímco odlehlejší třídy mohou poskytovat větší míru autonomie, ale také méně přímé podpory. Stejně to může chodit i s jinými prostory umístěnými na půdě školy. Například sborovny slouží jako místa, kde učitelé mohou jednat méně formálně, ale také jako prostory, kde se mohou neformálně posilovat mocenské struktury. (KAŠČÁK, 2009, str. 30-40)

1.5.3 Sborovna jako útočiště

O prostoru sborovny lze uvažovat také jako o místu odpočinku, či jisté formy útočiště na straně jedné a na straně druhé jako o místě sdílení a zakoušení profesních loajalit. Mawhinney ve svém textu popisuje, jak učitelé využívají humor ke zlepšení atmosféry a jako prostředek pro vyjádření frustrace plynoucí z pracovních podmínek. Zdůrazňuje, že pro zdravé fungování v pracovním prostředí a zejména ve školství jsou nutné soukromé prostory pro zaměstnance. Tato místa jako jsou sborovny, kabinety nebo jídelna umožňují učitelům setkat se se svými kolegy a odpočinout si od náročné práce s dětmi, při které musí své chování upravovat na základě situace. Na takových místech se mohou uvolnit a emočně si odpočinout. Humor se stává nástrojem pro snížení napětí a pro sdílení společných zkušeností, které podporují profesi a snižují pocit izolace. (MAWHINNEY, 2008, str. 195-209)

2. Metodologická část

2.1 Výzkumný problém a výzkumné otázky

Ve své bakalářské práci se zaměřuji na prostor sborovny na vybrané základní škole. Tento prostor je v podstatě závazným prostorem v architektonickém řešení školy. Je metaforou učitelského sboru, stejně jako hraje zásadní roli v každodenním profesním životě učitelů a asistentů. Prostor a jeho materialita, významy i každodenní praxe aktérů spoluutváří to, co je sborovna. V mém pojetí je tedy sborovna průsečíkem stavebních dispozic, vybavení, lidí a praxí. Sborovna ustanovuje interakce učitelů a asistentů, týmovou spolupráci a celkovou pracovní atmosféru, stejně jako všechny tyto praktiky a významy se podílejí na tom, čím sborovna je. Za hlavní výzkumný problém tedy považuji to, jak sociokulturní aspekty ovlivňují utváření prostoru sborovny z emické perspektivy, tedy z pohledu samotných učitelů. (NOVOTNÁ et al., 2019, str. 363)

Mou hlavní výzkumnou otázkou se tedy stává: **Jakou povahu má prostor sborovny na základní škole, jak je utvářen a jak spoluutváří realitu současné školy?**

V návaznosti na teoretická východiska formuluji dílčí otázky k výzkumu prostoru. Tyto vedlejší otázky jsou více konkrétní a jsou jimi:

- Jak je prostor sborovny sociálně produkovaný?
- Jak je prostor sborovny sociálně konstruovaný?
- Jak se v tomto prostoru vyjednává soukromý vs. veřejný prostor?
- Jak je prostor vtělován, zažíván, jak se propisuje do těl uživatele prostoru?

Vzhledem k povaze předem stanovených výzkumných otázek, jsem zvolila pro svou práci kvalitativní strategii výzkumu. Tato výzkumná strategie umožňuje nejlépe poskytnout náhled na situace tak, jak je rozumějí samotní aktéři výzkumu. Vzhledem k tomu, že aktéři jsou součástí zkoumaného prostoru a tráví v něm mnoho času, můžeme je nazvat odborníky na sociální situace, které prožívají. Důležitými daty se pro nás tak stává, jak chápou sociální realitu a různé jevy a pojmy s tím spojené. Cílem výzkumníka, tedy i mým, je porozumět situaci a prostoru tak, jak mu rozumějí sami aktéři a všimnout si praxí, které sociální realitu utvářejí. (ŠVAŘÍČEK, ŠEĎOVÁ, 2007, str. 18)

2.2 Výběr vzorku a prostředí výzkumu

Jelikož se můj výzkum vztahuje k vybranému prostoru základní školy, terén výzkumu byl jasný. Jedná se o sborovnu na jedné pražské základní škole. Tato škola je

jedna z největších základních škol v Praze a má přibližně 900 žáků. Je rozdělena do dvou budov, kde hlavní budova slouží žákům od 3. do 9. ročníku, zatímco druhá budova je určena jen pro žáky 1. a 2. ročníku a nachází se zcela jinde. Výzkum, který jsem prováděla, probíhal na hlavní budově, která se nachází poměrně v centru jedné z pražských čtvrtí ve staré zástavbě. Vzhledem k udržení anonymity školy však ve své práci úmyslně její umístění nezmiňuji. Škola disponuje moderním vybavením, včetně odborných učeben pro různé předměty. Celkově škola zaměstnává zhruba 70 pedagogů a 25 asistentů pedagoga, kteří zajišťují kvalitní výuku a podporu pro všechny žáky.

Vstup do terénu/školy jsem si vyjednala s vedením. Nejprve jsem se sešla s ředitelem školy, kde jsem požádala o povolení k výzkumu na půdě školy. Následně jsem informovala pedagogy ohledně konání mého výzkumu prostřednictvím systému Bakaláři. Jednalo se o nejjednodušší způsob, kdy se oficiální cestou dostaly informace k celému pedagogickému sboru, který je poměrně rozsáhlý. Součástí zprávy byly nejen informace o průběhu mého výzkumu, ale též praktické informace například ohledně anonymizace dat, či možnosti neúčastnění se výzkumu. (viz příloha 1)

Když jsem zahájila výzkum sborovny, původně jsem se domnívala, že se jedná o prostory vyhrazené zejména pro učitele prvního stupně. Tato domněnka mi však brzy byla vyvrácena. Sborovna je totiž prostorem nikoli jen pro pedagogy prvního stupně, ale i pro pedagogy druhého stupně a také asistenty pedagoga. Kromě toho se zde pořádají pedagogické rady či jiná setkání vedení školy a učitelského sboru.

Vzorek účastníků výzkumu se mi postupně upravil sám. Někteří učitelé se na mě obraceli sami již na základě mého emailu, jiné jsem oslovovala sama podle toho, zda mi mohli poskytnout vhodné informace. Díky znalosti terénu jsem tak mohla využít účelového vzorkování. (NOVOTNÁ et al. 2019, str. 296) Jedná se zejména o učitele, učitelky a asistentky, kteří ve sborovně mají své místo. Někteří učitelé či učitelky se však také chtěli vyjádřit na základě toho, že ve sborovně kdysi měli svůj stůl, jiní zase proč ho tam mít nechtějí. Na základě výzkumu jsem tak dostala poměrně heterogenní vzorek, kde hlavním společným prvkem je, že jsou zaměstnáni na této jedné škole. (NOVOTNÁ et al., 2019, 298) Ráda bych však ve svém výzkumu rozdělovala informace získané od asistentek a od pedagogů, protože jejich názory se často rozcházejí.

V rámci svého výzkumu jsem oslovila osm pedagogů a šest asistentek, kde pouze jedním z učitelů byl muž a ostatní byly ženy. Ve sborovně z celkem čtrnácti oslovených

má své místo pouze deset z nich. Informátoři jsou ve věku od třiceti let výše a na této škole jsou zaměstnání od tří let do dvanácti let. Oslovení pedagogové byli zejména zaměřeni na výuku cizího jazyka, nebo byli třídními učiteli na nižším stupni základní školy. Prostor pro vyjádření dostaly obě skupiny, asistenti i učitelé, v dostatečné míře.

Zároveň je nutné pro tuto práci vysvětlit, jaké jsou povinnosti a náplň práce asistentů pedagoga. Asistentky jsou klíčovým členem školního týmu, který pomáhá učitelům při přípravě a realizaci výuky, a to zejména pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a žáky s odlišným mateřským jazykem. Jejich práce zahrnuje přípravu podpůrných materiálů, zjednodušování textů a úpravu vzdělávacích cílů podle potřeb žáků. Během vyučování poskytují asistent individuální i skupinovou podporu žákům, pomáhá jim s porozuměním úkolů a zajišťuje, aby se lépe zapojovali do výuky. Komunikuje s učiteli, žáky i rodiči, a zprostředkovává potřebné informace. Asistent také pomáhá žákům s přípravou na vyučování a domácími úkoly, čímž podporuje jejich samostatnost. Podílí se na hodnocení pokroků žáků a tvorbě individuálních vzdělávacích plánů.²

Zároveň jsem pro potřeby své práce oslovila ředitele školy a také sekretariát, kteří mi poskytli faktické informace k historii a stavebním úpravám školy.

Výzkum jsem prováděla od ledna roku 2024 do května téhož roku. Během tohoto období jsem se účastnila několika pedagogických rad, což mi umožnilo pozorovat a analyzovat různé aspekty školního prostředí a interakce mezi učiteli a asistenty. Moje účast na těchto radách nebyla pravidelná – někdy jsem byla přítomna, abych mohla sledovat diskuse a rozhodování, jindy jsem se nemohla zúčastnit a získávala jsem informace zprostředkovaně od ostatních pedagogů a z dostupných materiálů.

Ve zvoleném terénu jsem tak trávila v rámci několika měsíců čas, a to nejen během výuky, ale též o přestávkách i pedagogických radách, které v prostoru probíhají. V začátcích jsem pouze pozorovala a snažila se zcitlivovat a naladovat na výzkumný problém. Tento proces je pro etnografický výzkum důležitý, protože nám

² Inkluzivní škola. Náplň práce asistenta pedagoga. Dostupné z webu: <https://inkluzivniskola.cz/napln-prace-asistenta-pedagoga> (dne 25.6.2024)

odkrývá důležitá témata. (ŠVARÍČEK, ŠEĐOVÁ, 2007, str. 119) Později jsem s sebou začala nosit notýsek na *jotting* a dělat si zápisky, domlouvala jsem se na rozhovorech a sledovala dění.

2.3 Výzkumné strategie a metody tvorby dat

K získání potřebných dat jsou pro kvalitativní strategii výzkumu typické různé techniky tvorby dat, jako je například zúčastněné pozorování nebo několik typů rozhovorů. Jednotlivé techniky však kvalitativní výzkum nezaručují, jde o to, jakým způsobem je použijeme a využijeme pro následnou analýzu. (ŠVARÍČEK, ŠEĐOVÁ, 2007, str. 13)

Já jsem si pro svůj výzkum zvolila zejména zúčastněné pozorování a polostrukturovaný rozhovor, neboť mi nejlépe poskytují vhled do procesů utvářejících sociální realitu a pomáhají získat požadované informace. Zúčastněné pozorování mi umožnilo popsat sborovnu jako fyzický prostor. Při pobytu ve sborovně jsem sledovala běžné rutiny spojené s pobytem ve sborovně, stejně jako mimořádná setkání učitelského sboru či jeho části. Pozorování mi v řadě ohledů také poskytlo data o realitě, kterou samotní aktéři ne nutně reflektují. V průběhu pozorování jsem si vedla *jotting*, který jsem následně – mimo školu – převáděla do terénních poznámek. Ve zvoleném terénu jsem trávila v rámci několika měsíců čas, a to nejen během výuky, ale též o přestávkách i pedagogických radách, které v prostoru probíhají. V průběhu pobytu jsem dělala zápisky, ohledně materiality, sociality a dění v sociální realitě. Zaznamenávala jsem, kolik je zde stolů, jací učitelé sem dochází a proč, co se v prostoru nachází a jak to působí. Vznikaly tak terénní poznámky, které obsahovaly informace nejen o prostoru ale i o lidech, kteří se v něm objevovali. Významný vliv na tyto poznámky měla doba, ve které jsem se v prostoru nacházela, považuji proto časovost prostoru pro svůj výzkum za podstatnou. Prostor byl totiž jiný v době běžné pracovní doby, jiný v průběhu pedagogické rady apod. Nejjednodušší způsob vedení si terénních poznámek je v podobě tužky a papírového bloku. (ŠVARÍČEK, ŠEĐOVÁ, 2007, str. 118) Všimla jsem si však, že když někteří učitelé vidí blok, automaticky mění způsob chování a vyjadřují se například opatrněji. Jedna učitelka se mě například poprosila, zda můžu její vyjadřování upravit tak, aby to kolegyně nevnímaly negativně. Jde o to, že v terénních poznámkách se odráží naše zkušenosti, sympatie i vzdělání.

Dále jsem vedla polostrukturované rozhovory. Které mi naopak pomohly získat emickou perspektivu aktérů, resp. výpovědi o významech, které se podílejí na konstruování povahy sborovny. Díky této metodě zůstalo téma otevřené, pomohlo mi lépe pochopit osobní pohled aktérů a umožnilo případně se doptat na nepřehledná či zajímavá témata. (NOVOTNÁ et al., 2019, str. 322)

Při některých rozhovorech jsem předem věděla, že informátoři jsou mluvnější a rozhovory tak budou obsáhlé. Zeptala jsem se proto rovnou, zda by bylo v pořádku pořídit digitální nahrávku. Díky této možnosti jsem v některých rozhovorech nepřišla o důležitá data, která mi v prvotních situacích připadala neúčinná, ale v závěru při opakovaném zpracování dat se stala podstatnými.

2.4 Vyhodnocování dat

Vzhledem k povaze rozhovorů, jsem pro přepis zvukové nahrávky do textové podoby zvolila komentovanou transkripci. Pro účely publikace jsem rozhovor převedla do spisovné češtiny a upravila tak, aby styl vyjadřování nijak nepoškodil mluvčí. Pro lepší srozumitelnost některých vět jsem pozměnila slovosled, aby to gramaticky dávalo smysl. Zároveň jsem si musela dát pozor, aby věty nezměnily význam a jejich smysl zůstal stejný. Některé výrazné mimoslovní projevy jsem ponechala i v transkripci, a to zejména v takových případech, kdy by to pozměnilo smysl věty. (NOVOTNÁ et al., 2019, str. 350)

Díky moderním technologiím jsem mohla využít funkce diktafonu, který vytvořil hrubou verzi přepisu. Rozhovory jsem přesto musela poslouchat opakovaně a doplnit části, které byly málo slyšet, či se zaměřit na ty, kde bylo špatně rozumět. Následně bylo potřeba text zkontrolovat a anonymizovat, aby nedošlo k zbytečným problémům s identifikací. Jména a názvy tak byly nahrazeny jinými slovy, či slovními spojeními, aby odpovídaly předem připravenému formátu.

K získaným datům jsem přistupovala holisticky. Na základě opakovaného pročítání terénních poznámek a přepsaných rozhovorů, vedena linií teoretických konceptů, jsem hledala principy a procesy, které na průsečíku prostorového, materiálního a lidského se podílejí na konstrukci prostoru sborovny. Zejména proto, že data, která jsem získala dávají více smysl dohromady a více se doplňují. (NOVOTNÁ et al., 2019, str. 429) Postupovala jsem tedy opatrně, hledala jsem podobnosti u jednotlivých výpovědí a snažila se nepřehlédnout celkový význam dat. Některé úseky s podobným názorem jsem si barevně vyznačila, stejně tak i informace podobného rázu. Poté jsem jednotlivé barevné

kategorie pročitala a hledala hlubší souvislosti. Závěrečnou prací při výzkumu je interpretace, která se snaží získaná data popsat a vztáhnout ke stanoveným výzkumným otázkám. Interpretaci získaných dat bude obsahovat kapitola *Empirická část*.

2.5 Výhody a omezení metod výzkumu

Etnografický výzkum mi poskytl dobrou výchozí pozici pro zodpovězení mých otázek. Pomocí zúčastněného pozorování jsem byla schopna nahlédnout hlouběji do výzkumného problému. Musím však konstatovat, že můj výzkum značně ovlivnila má pracovní pozice na určené škole. Protože jsem v této škole také zaměstnanec, zaujala jsem roli *insidera*. V takovém případě jsem se jako badatel sama podílela na aktivitách ve zkoumaném terénu, tedy na půdě školy, zejména ve sborovně a sama byla částečně součástí zkoumaného prostoru. (NOVOTNÁ et al., 2019, str. 359)

Pozice *insidera* mi ve výzkumu přinesla výhody ale i nevýhody. Vzhledem k tomu, že se sama v terénu pohybuji již třetím rokem v pozici asistenta pedagoga, již při zahájení výzkumu věděla, jak některé věci fungují, co a kde hledat a za kým jít. Díky vztahům se svými kolegy jsem navíc neměla problém získat informátory a mohla jsem tak počítat s velkou škálou možných rozhovorů. Lidé se mnou jednali velice mile a nejen, že je výzkum zajímal, byli velmi ochotní poskytnout mi své poznatky, pocity a zkušenosti. Za největší plus však považuji to, že jsem měla otevřené dveře na místa, která jsou většinou veřejnosti uzavřena. Sborovna je totiž prostorem, který je určený pouze pro zaměstnance školy, a to především pedagogy a asistenty pedagoga. Navíc je sborovna prostorem, který je pro učitele a učitelky určitým způsobem, a oproti škole, soukromý a mají tedy tendenci si jej chránit.

Avšak pozice *insidera* si s sebou nese i jisté nevýhody. Jako pro badatele, pro mě bylo mnohem náročnější oddělit svůj osobní postoj a zkušenosti od zkoumaných jevů, neboť terén i informátory moc dobře znám. Vzhledem k blízkému vztahu s informátory jsem si musela navíc dát pozor na způsob vedení rozhovorů. Nejen abych informátory neovlivnila svým postojem, ale také jsem reflektovala, že do našeho rozhovoru mohou vstupovat i jiné role než badatel a informátor. Někteří učitelé, učitelky a asistentky se například zúčastnili výzkumu jen z kolegiálnosti. Jiní naopak byli opatrnější při svých odpovědích, protože si jsou vědomi, že lidé, které zmiňují, znám také. Navíc jsem si vědoma, že má znalost terénu mi mohla omezit určité vnímání věcí. Je možné, že určité momenty a jevy jsem považovala za příliš běžné a samozřejmé, a tak mi unikla zajímavá

fakta. Takovýto jev se nazývá jako slepota v domácím prostředí. (NOVOTNÁ et al., 2019, str. 369) Proto jsem se snažila uvědomovat si momenty, které jsem pozorovala a o nichž byla řeč. Ačkoli mi tato role *insidera* některé momenty výzkumu ztížila, stále se domnívám, že ještě mnohem více mi přinesla.

2.6 Etické otázky

Mnohokrát jsem se při výzkumu setkala s tím, že se aktéři ujišťovali, zda mohou tedy mluvit anonymně. Vzhledem k povaze mého výzkumu je anonymizace žádoucí, a veškerí účastníci a terén zůstává v průběhu celé mé práce bezejmenný. V rozhovorech jsem se proto rozhodla používat místo jmen přídavná jména, odvozená od určitého povahového rysu informátora. Tato jména nejen anonymizují aktéry, ale též přiblíží čtenáři oslovenou osobu. Terén, ve kterém zkoumám, je z tohoto důvodu tedy nadále jen školou.

Vzhledem k mé pozici *insidera* jsem při uvažování své práce musela zohlednit i to, zda pro mě i kolegy takový výzkum nebude příliš osobní a nemohl by tím být ovlivněn. Potýkala jsem se s osobním problémem zkoumat své blízké kolegy, a proto jsem se rozhodla výzkum provést v prostoru, kam příliš nedocházím. Neboť ve sborovně své místo nemám a sedím v kabinetu se třídní učitelkou třídy, ve které asistuji. I z tohoto důvodu jsem si dala záležet na informovanosti aktérů, aby věděli, do čeho jdou. Informovala jsem je o anonymizaci dat, o možnosti neúčastnit se, a i o tom, že kdykoliv v průběhu mého výzkumu mohou odstoupit od spolupráce. (NOVOTNÁ et al., 2019, str. 340) U některých aktérů jsme se při spolupráci následně domluvili, že transkripci rozhovoru uvidí dříve, než ji použiji ve své práci. Některé části rozhovorů byly příliš důvěrné, či osobní, rozhodli jsme se proto, že tyto části rozhovorů v práci nebudou použity.

Všechna získaná data jsou použita pouze pro tuto konkrétní práci a budou uchována výzkumníkem, pouze po nezbytně nutnou dobu. Uschované transkripcie rozhovorů budou z důvodu bezpečí již pouze anonymizované. (NOVOTNÁ et al., 2019, str. 79)

3. Empirická část

3.1 Umístění sborovny v budově školy

Budova školy pochází z období po první světové válce. Byla vybudována v souvislosti se sídelním rozvojem lokality, kdy se původně příměstská obec v roce 1922 stala součástí Velké Prahy a začala se měnit v městský prostor. V této době byla škola koncipována podle tehdejšího kurikula, které nepreferovalo koedukované vzdělávání, resp. vzdělávali se zde chlapci a dívky zvlášť. To se promítlo do architektonického návrhu stavby, který byl pojat jako dvě zrcadlově orientované na sebe navazující budovy. Chlapecká obecná škola a dívčí obecní škola zde byly do roku 1948. Poté obě budovy začaly sloužit jako dvě samostatné základní školy, které vzdělávaly dívky a chlapce dohromady. Budova je tedy rozdělena na dvě poloviny, přičemž pro naši školu je zpřístupněna pouze jedna z nich. Toto rozdělení budovy je tak pozůstatkem segregovaného školství, kdy se ve škole vyučovali dívky a chlapci zvlášť. To, co je ještě dlouho spojovalo, byla společná jídelna. V roce 2021 byly zahájeny rekonstrukce, které měly v obou budovách navýšit kapacitu žáků, zlepšit vybavení a vybudovat samostatnou jídelnu. Zřizovatel školy, městská část, tak reagovala nejen na populační rozvoj městské části, ale také na současné požadavky na kvalitu výuky.

Sledovaná základní škola (dále jen škola) v současné době zajišťuje výuku od 1. do 9. ročníku a také mateřskou školku. Škola je však rozdělena do více budov. V hlavní budově školy se vyučují třídy od 3. do 9. ročníku. Pro 1. a 2. ročník je zřízena jiná budova v docházkové vzdálenosti od té hlavní. V zadní části hlavní budovy je samostatný prostor pro mateřskou školku, která má oddělený vstup a z prostor základní školy je zde uzamčený vchod.

Hlavní budova má kapacitu 700 žáků. Učebny se nacházejí v pěti nadzemních podlažích. V každém podlaží jsou umístěné třídy. V tomto umístění není zavedený žádný striktní systém. Třídy se většinou rozdělují podle toho, která se v ten moment uvolní. Zpravidla však bývá, že čím vyšší patro, tím vyšší ročník. Ovšem jsou i takové případy, kde se ve třetím patře nachází kmenová třída 3. ročníku. Kabinety jsou rozmístěny v budově školy nesystematicky. V suterénu se nachází jídelna a v nejvyšším čtvrtém patře knihovna. Toto 4. patro vzniklo teprve po nedávné rekonstrukci školy. Je moderně vybaveno a v budoucnu by zde měla být zřízena odpočinková místnost, ta bohužel není

stále hotová. Pro práci a odpočinek tak stále slouží hlavně prostor sborovny, ale také kabinety. V prvním patře se nachází ředitelna a sekretariát.

Jak je možné vyvodit již z předchozích odstavců, v budově školy není pouze jedna místnost určená pro její pracovníky, tedy učitele, učitelky a asistenty. Vzhledem k rozsáhlosti školy a počtu pracovníků je ve škole krom sborovny také velký počet specializovaných kabinetů. Těmi jsou například kabinet fyziky, kabinet českého jazyka, kabinet cizích jazyků a mnohé další. Zároveň je ve škole také takzvaná *malá sborovna*, která názvem evokuje klasickou sborovnu, ale jedná se pouze o velký kabinet některých učitelek prvního stupně spojený s prostory pro vychovatelky ve družině. Ten má však více charakter kabinetu, zejména díky neměnnosti sedících učitelek a malé návštěvnosti této místnosti. Navíc se jedná o prostor soukromý.

Sborovna, na níž je výzkum zaměřen, je umístěna v prvním patře nad vstupem do budovy školy, hned vedle schodiště, což umožňuje rychlý přístup do ostatních částí budovy. Toto místo se zamyká, pokud se uvnitř nikdo nenachází, avšak jinak zůstává odemčeno. Dříve zde bývala na dveřích koule a každý, kdo chtěl dovnitř, musel odemkat. Nyní je vstup omezen jen statutem „sborovna“, kde žáci vstupují pouze po zaklepání.

Vedle sborovny se nachází sekretariát hospodářky a kancelář ředitele školy, což může vytvářet dojem, že je sborovna pod neustálým dohledem vedení školy. Zároveň ve vztahu k žactvu umístění tří klíčových místností v témže patře vedle sebe podporuje mocenské trio školy (ředitel – hospodářka – učitelský sbor). Izolace od tříd ukazuje na status sborovny a těch, kdo mají do ní přístup. Komfort umístění sborovny ve vztahu k dalším místům je pocíťována skrze hladinu hluku a dostupnost sociálního zařízení. *„Kromě ruchu na schodišti je tato část budovy poměrně klidná, protože třídy se nacházejí až v chodbě naproti. Blízkost toalet také zvyšuje komfort pracovníků, kteří sborovnu využívají“* (terénní poznámky 19. února 2024)

Ve sborovně kmenově sedí devět pedagogů a dvanáct asistentek. Jedná se o učitele druhého stupně, kteří učí většinou cizí jazyk a nemají své kabinety, a některé třídní učitelky na prvním stupni. Také se zde nacházejí asistentky pedagoga, které jsou zde postupně „usazovány“ a jejichž počet se v posledních letech zvyšuje. Tito učitelé a učitelky jsou z většiny zmíněni na dveřích z vnější strany, tabulka se jmény informuje o

jejich příslušnosti ke sborovně. Bohužel tabulka není vždy aktuální, a tak uvedená jména ne vždy souhlasí se skutečnými pedagogy, kteří zde mají své stoly. *„Asistentky mají ve sborovně také svá určená místa, ale na cedulce na dveřích zmíněné nejsou.“* (terénní poznámky 22. února 2024)

Ačkoliv ve sborovně pracuje a nachází místo klidu jen část pedagogů, vstup do ní má každý učitel, učitelka a asistentka, který má od sborovny klíč. Sborovna je tak ze strany vedení školy koncipována jako centrum, a to zejména kvůli nástěnce, na které jsou vyvěšené informace o rozvrhu, suplování a aktuality k dalším dnům. Stejně tak se zde uskutečňují schůze vedení školy s učitelským sborem. Tedy i učitelé, kteří zde nemají své místo ji musí stále navštěvovat. Bohužel po rekonstrukci půdních prostor se sborovna stala vzdálenější mnoha třídám, což některým učitelkám nevyhovuje, protože musejí často přecházet přes celou školu. Na porady musejí docházet také učitelky z 1. a 2. ročníku, které musejí dokonce přecházet z druhé budovy této školy.

„Ted' udělali odpočívací místnost ve 4 patře. ... A já, když se půjdu uklidit do čtvrtého patra, tak určitě pak nebudu chodit do sborovny se koukat, jestli se nezměnil rozvrh. To je dost daleko.“ (paní asistentka Veselá)

Daná prostorová změna pak potencionálně ohrožuje disciplínu učitelského sboru, resp. asistentek. Situování místa pro setkávání se a „uklizení“ do dvou a více prostorů nepodporuje vazbu na centrum.

Podobný odstup od sborovny si udržují i některé učitelky prvního stupně. Tyto učitelky umístění sborovny považují za tak nepraktické, že tam ani nechodí. Vyprávěla mi paní učitelka Milá a paní učitelka Energická, že protože pracují na nižším stupni, mají mnoho sešitů na opravování. A protože se nacházejí jejich kmenové třídy na jiném patře než sborovna, je velice nepraktické přenášet všechny věci ze třídy do sborovny a zase naopak. Často se tak stávalo, že sedávaly místo ve sborovně ve své kmenové třídě, nebo dokonce na chodbě. Zde pracovaly, svačily a vedly konverzace. Nyní mají již stůl v místnosti na svém patře a do sborovny už chodit příliš nemusí. Je to pro ně praktičtější. Jak popisuje paní milá v rozhovoru, vlastní kabinet ji vyhovuje mnohem více, protože je jednoduše blízko. Největším problémem se tak pro některé stává právě vzdálenost od jejich kmenové třídy ke sborovně a v rozhovoru toto potvrzují.

*„No, hlavním důvodem je, že můj kabinet je blízko mé kmenové třídy. Je to pro mě mnohem praktičtější, když potřebuji rychle něco vyřešit nebo přinést materiály a tak.“
(paní učitelka Energická)*

Prostorové uspořádání tak vyjadřuje nejen hierarchické a mocenské vztahy ve škole, ale také preference blízkosti a distance od žáků. Zacházení s prostorem částečně kopíruje očekávání, že učitelky budou na prvním stupni se svými žáky, tedy budou nad nimi vykonávat soustavný dohled, zatímco učitelé druhého stupně a asistentky se touží „uklidit“. Stejně tak nedocházení či docházení do sborovny kopíruje režimy výuky učitelek a učitelů.

Umístění sborovny v rámci budovy, i přes některá úskalí, umožňuje většinou snadný přístup do prostor školy a poskytuje pracovníkům určitou míru pohodlí. Sborovna je zamčená a její přístup je regulován pravidly, což zajišťuje určitou míru bezpečnosti a pořádku. Je přímo dostupná od hlavního schodiště, sousedí s místnostmi vedení školy. Sborovna je z hlediska prostoru a do ní umisťovaných praxí centrem. Nicméně ne všechny učitele, učitelky a asistenty toto centrum přitahuje. Některé učitelky si však stále stěžují na vzdálenost od jejich kmenových tříd a sborovnu navštěvují jen zřídka.

3.2 Uspořádání sborovny

Sborovna na základní škole je důmyslně uspořádaný prostor, který kombinuje prvky pracovního prostředí a místa pro odpočinek. Toto uspořádání by mělo umožňovat efektivní práci a zároveň podporovat sociální interakce mezi učiteli a asistentkami. Nyní k rozmístění věcí a jejich typu v této místnosti. Vybavení sborovny je kombinací inventáře školy a předmětů, které patří učitelům, učitelkám a asistentkám. *„Na stolech leží učebnice, sešity, ale také květiny nebo fotky.“* (terénní poznámky 16. dubna 2024) Tyto osobní věci nemusejí být vždy spojeny s výkonem povolání.

Tento prostor obývají učitelky, jeden učitel a asistentky pedagoga. Každý z nich má pevně stanovené místo, na kterém si odkládá své věci a u kterého pracuje. Podstatné mi přijde zmínit, že většina učitelů, kteří zde mají své místo jsou buď třídní učitelé na prvním stupni, nebo učitelé cizích jazyků, a to včetně rodilých mluvčích. Ve sborovně nenalezneme ani učitele matematiky, ani učitele chemie či fyziky.

Škola vybavila sborovnu v první řadě nábytkem. Uprostřed místnosti dominuje dlouhý stůl, který je používán již všemi učiteli. „*Ke stolu si sedají všichni učitelé, kteří potřebují, nehledě na to, zda je sborovna jejich útočištěm, či nikoliv.*“ (terénní poznámky 11. ledna 2024) Na jeho okraji jsou často umístěny přípravy na vyučování a další materiály. Často se na něm také vyskytují další důležité dokumenty, které jsou například potřeba podepsat. Což nejen, že je vidět během zběžného shlednutí místnosti, ale upozorňují na to někteří učitelé.

„*Protože ještě zde ve sborovně kolegyně nechávají suplování. Dřív se to dávalo na tu nástěнку, ale teď se to většinou nechává na kraji toho stolu.*“ (paní učitelka Svědomitá)

Když je běžný den, vyskytuje se na tomto stole i fikus, který zde má letní pozici na slunci. Tento stůl obklopuje dvanáct židlí, které může využít každý. Ale jeho čelo je při schůzích školy rezervováno pro vedení. Stát v čele stolu je prostorovým vyjádřením mocenské pozice.

Rovnoběžně se sdíleným dlouhým stolem stojí řada pěti a pěti stolů, které jsou uspořádány naproti sobě. Deset stolů pro učitele je dále vybaveno zamykatelnými šuplíky pro ukládání osobních i pracovních věcí a pro tyto učitele jsou vyhrazené i uzamykatelné skříně podél stěny. Hranici mezi stoly tvoří přepážka – polička, která vytváří zástěnu, stejně jako další možný úložný prostor. Tyto stoly ale již nejsou sdílené, patří jednotlivým učitelům a ti si je chrání.

Ve sborovně jsou naopak čtyři sdílené počítače, které jsou umístěné na stolky, kde každý z nich je oddělen zástěnou, která umožňuje pocit soukromí. Tyto počítače slouží k přípravě výuky, zápisu do třídnice a obecně pro práci s Bakaláři a také k tisku. Bohužel většinu času příliš nefungují a prostor, který je pro ně vymezen je nepříjemně malý.

Podél zdi stojí pohovka, či lavice ve tvaru L, která je určena pro dvanáct osob. Vedení školy je připravilo pro asistentky. Každá asistentka má svůj vyhrazený prostor, místo, kam si opakovaně sedá, přičemž jiná místa nepoužívá. Každá asistentka krom přiděleného místa, má pod sebou ještě šuplík, který může využívat pro osobní a pracovní věci. Tento gauč asistentkám poskytuje místo pro sezení a neformální setkání, ale neumožňuje ani možnost přípravy, ani žádnou intervenci do prostoru a jeho zabydlování. „*Když je potřeba, asistentky si sedají k centrálnímu podlouhlému stolu. Pouze ale v případě, že není obsazen učiteli či učitelkami.*“ (terénní poznámky 8. března 2024)

V místnosti sborovny se hned u dveří se nachází kopírka a skříň se schránkami pro učitele, kam se ukládají papíry a dokumenty, pokud někdo není ve škole či není k sehnání a je mu potřeba něco předat. V místnosti jsou také dvě nástěnky, které informují o suplování, školních akcích a dalších důležitých událostech. Bohužel jsou umístěny v rohu místnosti, kde není vždy dostatek prostoru pro pohodlné čtení. Navíc ti, kteří stojí u nástěnky, překáží jiným, kteří chtějí třeba jen projít či si sednout k počítači.

Kromě uzamykatelných skříní, které patří ke stolům a stojí u zdi místnosti, je ve sborovně několik otevřených skříní. Některé mají i ramínka a slouží k ukládání oblečení, jiné obsahují pomůcky jako učebnice, slovníky a hry. Po celé místnosti jsou rozmístěny květiny, které přispívají k útulné atmosféře. Učitelé si je sem nanosili a nyní se o ně starají. Mezi nimi je například zmíněný fikus, který dodává prostoru příjemný vzhled a určitě zlepšuje kvalitu vzduchu. Nebo orchideje, které paní učitelka Málomluvná dostala od žáků na konci školního roku.

Součástí sborovny je také malý kuchyňský kout s dřezem, mikrovlnnou troubou, rychlovarnou konvicí, kávovarem a lednicí, který zřizovalo vedení školy na žádost zaměstnanců. Nejvyužívanějším se zde pochopitelně stává kávovar. V polici jsou umístěny hrnečky, čaje a káva, což poskytuje učitelům a asistentkám možnost připravit si teplé nápoje během pracovního dne. Ty si ovšem museli donést sami. Na rozdíl od spotřebičů, které musely být pořízeny, zkontrolovány a schváleny jako bezpečné.

Stěny ve sborovně nejsou nijak vyzdobeny, pouze na čelní stěně se nachází projektor, který se využívá při pedagogických radách. „*Na některých skříních jsou vystavené obrázky žáků, které jsou buď povedené, nebo si je daný žák na konci roku nevyzvedl a učitelé to bylo líto vyhodit.*“ (terénní poznámky 22. února 2024) Okna směřují na hlavní ulici, směr vchod školy. Tam se nachází malý prostor se zelení, která některé dny stíní slunce, které většinu roku svítí přímo do této místnosti, která se kvůli tomu často přehřívá.

K prostoru sborovny patří také terasa, která se nachází směrem na hlavní ulici. Je poměrně rozlehlá, ale příliš se nevyužívá. Většina oken ve sborovně směřuje právě na ni. Je spíše místem připojeným k prostoru sborovny a tvoří jakési soukromé místo pro učitelky i asistentky. Slouží především k telefonování, nebo pokud potřebují lidé něco vyřídit a ve sborovně je příliš hluku. Jinak je terasa nevyužitá. Během horkých dní se

dveře otevírají za účelem větrání. Ale protože je terasa směrem na hlavní ulici, při schůzích a poradách většinou zůstávají dveře přivřené nebo zavřené, aby bylo lépe slyšet.

„Když potřebuji vyřídit nějaké osobní telefonáty, obvykle je vyřizuji na terase sborovny. A to včetně chladného počasí v zimě. Ve sborovně je většinou příliš hlučno.“
(paní asistentka Skromná)

Mobiliář, který poskytla škola, sestává z nábytku, počítačů a kuchyňky. Je pořízen za účelem pracovního výkonu a odpočinku. Vedení tedy respektuje obě roviny přítomnosti učitelů a učitelek ve škole, což vytváří daný prostor sborovny. Potřeby dalších míst pro asistentky symbolicky přeznačuje prostor. Kurikulární potřeba asistentek a nutnost je „někam posadit“ změnila původní místo k sezení a odpočinku na pohovce, v pracovní místo. Nicméně opět prostorová a materiální povaha pracovního prostoru, vyjadřuje a materializuje představu o postavení asistentek ve škole.

Zároveň sborovna je produkována i věcmi přinesenými z domova. Skrze ně se učitelé (a omezeněji asistentky) snaží zabydlovat prostor, a tak si ho přivlastňovat. Tak podporují rovinu odpočinku v prostoru. Takovými předměty jsou například květiny, nebo vlastní hrnečky v kuchyňce.

3.2.1 Spokojenost uživatelů prostor

Spokojenost s prostory sborovny mezi učiteli a asistentkami se liší a odráží jejich individuální potřeby a pracovní podmínky. Někteří jsou s uspořádáním a vybavením sborovny spokojeni. Někteří oceňují dostupnost, stabilitu a určité vybavení, jako jsou gauče a kuchyňský kout, zatímco jiní mají výhrady k určitým aspektům tohoto prostoru a poukazují na problémy s umístěním, nedostatečným využitím prostoru a nepohodlným sezením.

Paní učitelka Svědomitá oceňuje dlouhodobou stabilitu a zázemí sborovny a přiznává, že je pro ni sborovna bezpečným prostorem.

„Já mám sborovnu ráda. Jsem tu vlastně od začátku, takže zrovna je pro mě takový bezpečný prostor. Jsem tu s kolegyněmi, se kterými jsem tu ráda.“ (paní učitelka Svědomitá)

Další názor projevila paní asistentka Skromná, která je vděčná za pohodlí gauče, i když sdílí, že velikost prostoru by mohla být lepší.

„Myslím, že ve sborovně přispívá k pohodlí gauč, ovšem zároveň je tento gauč určený jako pracovní místo pro paní asistentky, tudíž je využíván především a pouze paními asistentkami. No a k nepohodlí přispívá bohužel velikost samotného prostoru.“ (paní asistentka Skromná)

Na druhou stranu jsou tu učitelé, kteří považují sborovnu za nepříjemný prostor a považují za mnohem praktičtější své kabinety, ve kterých se nachází. Paní učitelka Energická zmiňuje, že sborovna je spíše uspořádána k sociálním interakcím, nežli samotné práci, a tudíž je zde většinou hluk.

„Ve sborovně je obvykle hodně lidí a tím i docela hluk. Je tam často těžké najít klid na práci, což je velmi rušivé, když se potřebuji soustředit.“ (paní učitelka Energická)

Pan učitel Vtipný se ve sborovně téměř nevyskytuje, a když už, tak zejména kvůli poradám či informacím na nástěnce. Jak sám říká, může za to hlavně pohodlí.

„Mám v kabinetu svou pohodlnou židli a víc prostoru.“ (pan učitel Vtipný)

Paní asistentka Veselá si stěžuje na nedostatečné využití terasy a nepohodlné sezení:

„Já bych změnila, aby byla obyvatelná ta terasa. ... A taky bych udělala důstojnější sezení pro nás (asistentky), protože je to opravdu nepohodlné.“ (paní asistentka Veselá)

Všeobecně známou věc nám sdělila i paní učitelka Milá. Zmiňuje přeplněnost prostoru u nástěnek, které jsou umístěné v rohu místnosti obklopené další spoustou věcí.

„Potkávám tam hodně lidí a občas musím čekat, než se místo u nástěnky uvolní. Je to jeden z hlavních důvodů, proč do sborovny chodím, ale přála bych si, aby byla lépe přístupná.“ (paní učitelka Milá)

3.3 Veřejný vs. soukromý prostor

Sborovna na základní škole představuje jedinečný příklad sdíleného prostoru, jak jej definuje ve svém textu Stulíková. Mísí se zde aspekty soukromého a veřejného prostoru. Kde tento konkrétní prostor sdílejí zejména učitelky a asistentky, což vytváří dynamické prostředí, ve kterém se prolínají pracovní i sociální interakce.

Sborovna slouží jako centrální místo školy, kde se učitelé a asistentky setkávají, nejen aby diskutovali o pracovních záležitostech, plánovali výuku ale i sdíleli například

své zážitky. Prostor je chápán jako veřejný v tom smyslu, že je přístupný všem zaměstnancům školy. Zároveň se využívá pro společné aktivity, jako jsou například školení nebo schůze. Nehledě na to, ale sborovna také přináší určitou míru soukromí, a učitelé a asistentky zde mohou řešit své osobní a profesní záležitosti mimo pohled studentů. Problém nastává se soukromím vůči kolegům. Na základě rozhovorů vyplývá, že sdílený prostor sborovny má své výhody i nevýhody. Paní učitelka Usměvavá například zmiňuje, že ve sborovně měla stůl jen chvíli a že se o něj dělila s jinou paní učitelkou. Občas si překážely, ale bylo to snesitelné.

"Chvíli jsem ve sborovně seděla, ale o stůl jsem se dělila s jinou paní učitelkou. Občas jsme si překážely, ale nebylo to nic dramatického." (Paní učitelka Usměvavá)

Zároveň je občas v takové prostoru složité pracovat, kvůli neustálému ruchu a přítomnosti ostatních, kteří například pracovat v ten moment nemusí. *„Během přípravné hodiny ráno je zde rušno, lidi mluví přes sebe, přicházejí a odcházejí.“* (terénní poznámky 7. května 2024) Vznikají tak v tomto prostoru konflikty, a to zejména mezi učitelkami a asistentkami, jejichž náplň práce se odlišuje, a tudíž i využití sborovny. Bohužel názor, že sborovna je přeplněná a tyto dvě skupiny by neměly sdílet jeden prostor není ojedinělý. A v průběh výzkumu jsem se s ním setkávala nejen ze strany asistentek, ale také učitelek.

Například paní asistentka Veselá při rozhovoru vypověděla, že pokud by měla něco změnit, jednalo by se hlavně o sezení pro asistentky. Jedná se totiž o dlouhý gauč, kde není žádný prostor na odkládání věcí, který neposkytuje žádnou možnost k práci.

„Jo a taky bych udělala důstojnější sezení pro nás, protože je to opravdu nepohodlné.“ (paní asistentka Veselá)

Se smíchem také dodala, že se mezi asistentkami používá i hovorový termín. Který není příliš pozitivní.

„Je to takové jako... bidýlko.“ (paní asistentka Veselá)

Přišla i s několika inovacemi, kde nejlepší možností k vyřešení takového problému by byla nová místnost pro asistenty. Sborovna by tak zůstala pouze pracovním prostředím pro učitele. Tento návrh reflektuje potřebu většího soukromí a pracovního

komfortu pro asistentky, které často ve sborovně nacházejí méně vhodné podmínky pro svou práci.

„Ano. Vážně si myslím, že by udělali nejlíp, kdyby asistenti měli svůj kabinet. Prostě kabinet asistentů, kam si ráno přijdeš, kde je telefon, a kdyby tě někdo sháněl, tak ti tam zavolá, aby tam nemusel chodit.“ (paní asistentka Veselá)

Jedním z hlavních problémů sdíleného prostoru sborovny je nutnost tolerance a přizpůsobení se potřebám jeho různých uživatelů. Paní asistentka Veselá například zmiňuje nepohodlné sezení a nevyužitý potenciál terasy, která by mohla sloužit jako prostor pro odpočinek. Paní asistentka Laskavá prostor sborovny díky jeho ruchu považuje za nevhodný nejen pro práci ale i odpočinek. Ať už je zde kdokoli, je většinou rušno.

„Je to místo, kam si můžeš sednout, kde si ale neodpočineš a nic neuděláš, protože tam stále někdo mluví.“ (paní asistentka Laskavá)

Z pohledu učitelek přicházely poměrně podobné informace. I přesto, že prostor mají rádi právě i díky možnosti komunikace s ostatními kolegy a kolegyněmi, často narážejí na problém s přeplněností prostoru a s odlišnými potřebami užívání sborovny v jeden čas. Paní učitelka Svědomitá, která má ve sborovně svůj určená stůl například popisuje, jak je obzvláště ráno obtížné připravit se na hodinu.

„No, za mě je ta sborovna hodně chaotická. Například ráno, když se tady všichni sejdou, a všichni se sejdou právě u té nástěnky, tak už tu není zrovna klid na práci. Ráno tu není šance, že by se v klidu člověk připravil nějakou práci, protože je tady opravdu velký chaos. Všichni se zde sejdou a všichni mají zákonitě potřebu si říct, třeba co se dělo minulý den. Myslím si, že je nás v té sborovně víc, než by nás tu mělo být.“ (paní učitelka Svědomitá)

Zároveň jsem se během výzkumu setkala s problémem soukromí, které sice od žáků ve sborovně je, ale kvůli množství kolegyň a kolegů, větší soukromí omezuje. Navíc musíme též brát v potaz to, že to nejsou pouze učitelky a asistentky, které mají do sborovny přístup, ale také učitelé a jiní zaměstnanci školy – muži. Učitelky tak z důvodu absence jakékoliv převlékárny, jsou často nuceny převlékat se na hodinu tělocviku na záchodech, nebo právě ve sborovně. Protože, ale ke sborovně mají klíče všichni zaměstnanci školy, není to příliš komfortní.

„To je prostě úplně absurdní, protože je tady ve sborovně s námi pan učitel Tichý a hlavně do té sborovny může kdykoliv kdokoliv přijít. Takže s tím tělocvikem je to problém. Já jsem byla zvyklá se převlékat na tělocviku komplet i do tepláků. A to v poslední době už vůbec nedělám, protože se mi tady nechce dělat striptýz.“ (paní učitelka Svědomitá)

I když je tento prostor považován spíše za soukromý, různé aspekty ho mění v prostor veřejný. Může se tak jednat třeba o fakt, že klíče má každý zaměstnanec. A většina učitelek a asistentek si tento fakt uvědomuje. Mluví o tom téměř všichni, paní učitelka Optimistická říká:

„Myslím, že přístup mají všichni zaměstnanci. No a kdo odchází poslední, měl by zamknout. Bohužel ji ale často najdu otevřenou. A stává se to minimálně jednou týdně.“ (paní učitelka Optimistická)

Sborovna na základní škole plní důležitou sociální funkci, přestože se zde střetávají různé potřeby a očekávání. Je to prostor, kde se prolínají pracovní a sociální interakce učitelů, učitelek a asistentek. Sdílené prostory jako středový stůl a nástěnky jsou považovány za veřejné, protože jsou přístupné všem zaměstnancům školy a často slouží k diskuzím, plánování a neformálním setkáním. Naopak, osobní skříňky a individuální pracovní místa poskytují určitý stupeň soukromí, což je klíčové pro řešení osobních a profesních záležitostí mimo dosah žáků. Je místem, kde mohou učitelé a asistentky nejen pracovat, ale také navázat a udržovat sociální kontakty, což je důležité pro jejich profesní i osobní pohodu.

3.4 Sociální produkce prostoru

Sociální produkce prostoru je hlavním konceptem pro pochopení, jak jsou prostory utvářeny a jak naopak ovlivňují své uživatele. V kontextu sborovny na základní škole tento koncept zahrnuje široké spektrum ekonomických, technologických, ideologických a sociálních faktorů, které společně formují nejen materiální prostředí sborovny, ale ovlivňují i interakce mezi jejími uživateli. (LOW, 2000, str. 127-128)

Sborovna na základní škole je organizována tak, aby sloužila různým potřebám učitelů a asistentek. Vzhledem k sociální produkci prostoru se jedná o oficiální prvky. Práce architektů, plánování a rozhodnutí vedení školy jsou zde zásadní. Sborovna je umístěna v místě, který by bylo možno nazvat mocenský uzel školy (viz výše). Je

vybavena stoly, skříňkami, nástěnkami a dalšími nástroji, které umožňují plánování a přípravu výuky, administrativní práci i neformální setkávání. Paní učitelka Milá například zdůrazňuje důležitost nástěnky s informacemi o suplování, která je umístěna ve sborovně a kterou pravidelně kontroluje každé ráno. Ale také uvádí, že její umístění není dokonalé a že to mnohdy komplikuje pohyb v prostorách sborovny, zejména proto, že se u ní schází hodně lidí.

„Myslím, že by bylo lepší dát nástěnku na místo, kde je více prostoru a kde by byla lépe dostupná pro všechny učitele.“ (paní učitelka Milá)

Prostor sborovny je z velké části produktem rozhodnutí vedení školy. Ti určují, jak bude tento prostor využíván. Rozhovory s učiteli a asistentkami odhalují, že uspořádání sborovny může významně ovlivnit efektivitu jejich práce. Paní učitelka Energická například preferuje svůj kabinet kvůli klidu a blízkosti k její třídě, zatímco ve sborovně je často rušno, což ruší její koncentraci.

„Ve sborovně je obvykle hodně lidí a tím i docela hluk. Je tam často těžké najít klid na práci, což je velmi rušivé, když se potřebuji soustředit.“ (paní učitelka Energická)

V rámci sborovny je viditelné striktní vymezení míst mezi učitelkami a asistentkami, které odráží hierarchické uspořádání a mocenské vztahy ve škole. Tento jev lze pozorovat na základě organizace prostoru a rozdělení pracovních míst, což má dopad na každodenní interakce a pracovní podmínky. Není teď řeč jen o přidělených místech, které jsou v různých částech sborovny, ale také o úložných prostorech. Paní asistentka Skromná popisuje situaci ve sborovně:

„Ve sborovně mám vyhrazený jeden šuplík umístěný pod gaučem, který mi přidělila paní zástupkyně před třemi lety. Nad tímto šuplíkem tedy také sedávám. Své věci si ukládám do tohoto vyhrazeného šuplíku. Protože žádnou skříň či skříňku nemám.“ (paní asistentka Skromná)

Tento citát ukazuje, že asistentky mají často omezený prostor a méně zdrojů ve srovnání s učitelkami. Jedno místo na gauči ve sborovně a jeden šuplík. Naopak učitelky mají k dispozici vlastní stoly a skříňky, což jim poskytuje větší míru pohodlí a možná i soukromí. Jasně vymezení míst ve sborovně tak nejen odráží, ale i posiluje existující hierarchii a mocenské struktury uvnitř školy.

Rozdělování míst ve sborovně je řízeno školní administrativou, která přiděluje konkrétní stoly, skřínky a pracovní prostory učitelkám a asistentkám na základě jejich potřeb a také pozice. Paní učitelka Svědomitá uvádí, že místa přiděluje paní zástupkyně, která to má v popisu práce

„Přidělila mi ho paní zástupkyně, protože paní zástupkyně to má v kompetenci a přiděluje místa ve sborovně. K tomu i skřínky a také šuplíky pro paní asistentky.“ (paní učitelka svědomitá)

Stoly ve sborovně mají mezi sebou přihrádky, které omezují výhled a přímou komunikaci mezi učitelkami, které sedí naproti sobě. Tento prvek sice poskytuje učitelkám více prostoru a soukromí pro práci, ale zároveň brání sdílení informací a povídání. Rozdělovací přihrádky tedy mohou symbolizovat snahu o zvýšení pracovní produktivity a snížení rušivých elementů, jako je třeba povídání. To však stojí omezení sociálních interakcí, které jsou pro mnohé učitele a asistentky klíčové pro jejich profesní i osobní pohodu.

„Ale mimo jiné je to také místo, kde máme kontakt s kolegy. Můžeme tam sdílet zážitky, diskutovat o různých věcech a vzájemně se podporovat, což si myslím, je velmi důležité.“ (paní učitelka Usměvavá)

3.5 Sociální konstrukce prostoru

Sociální konstrukce prostoru se týká toho, jak lidé interagují s fyzickým prostředím a jaké mu přiřkládají významy skrze své každodenní činnosti a sociální vztahy. V kontextu sborovny na základní škole tento proces zahrnuje různé způsoby, jak si učitelé a asistentky přizpůsobují svá pracovní místa osobními předměty a vyvíjejí neoficiální pravidla a zvyklosti. Tímto způsobem se fyzický prostor sborovny transformuje na místo, které podporuje jejich profesní a osobní pohodlí a neutrální pracovní prostor přetváří na místo, které má pro ně specifický význam. Paní učitelka Svědomitá popisuje, jak si své místo přizpůsobila osobními předměty jako jsou květiny nebo mušle, a to ji udělalo radost.

„Ano, momentálně tam mám květinu, ale přinesla jsem si tam i jiné věci, které mám rád. Například jsem si přinesla mušli. Mám tam také místo na tužky a věci, které potřebuji nebo mi usnadňují práci.“ (paní učitelka Svědomitá)

Tento přístup k využívání prostoru ukazuje, jak se formální pravidla mohou prolínat s neoficiálními praktikami a zvyklostmi, které se vyvinuly na základě zkušeností a potřeb uživatelů. Vzhledem k povaze práce učitelů a asistentů je nezbytnou nutností v prostoru sborovny kávovar. Ten je oficiálně schválený vedením školy a vede se v papírech pod evidenčním číslem. To, jak jej ale využívají učitelky a asistentky je obvykle na nich a již tak spadá do sociální konstrukce. Často si kávu nosí svou, a dokonce ji mnohdy uschovávají v šuplíku, mezi jinými věcmi. Navíc si do sborovny většina z nich donesla alespoň vlastní hrneček, který si hlídají a vzájemně příliš nepůjčují. Vzhledem k nebezpečí domácích spotřebičů zapojených do elektřiny, je na lístečku nad kávovarem a rychlovarnou konvicí napsána cedulka, která upozorňuje na vypořádání z elektřiny. I přesto má oficiálně na starost tuto záležitost správce sborovny, kterým je jedna z učitelek.

„Obvykle se tam připravuji na hodinu. Mám tam zázemí, svoje věci, svůj stůl a můžu si tam taky uvařit kafe. ... Jo a mám tu taky svůj hrníček.“ (paní učitelka Optimistická)

Vyzdobení sborovny kytkami je krásný příklad toho, jak učitelé a asistentky přispívají k zútulnění původně neosobního pracovního prostoru. Paní učitelka Svědomitá zmiňuje, že mnoho květin ve sborovně pochází od paní učitelky Tvořivé, která je přinesla z domova, protože je dostala a doma je již nechtěla.

„S kytkami to tu bylo dost špatné. K těmto kytkám jsme přišli díky paní učitelce Tvořivé, protože nějaká její známá vyklízela kytky v bytě, takže jí je darovala. Paní učitelka Tvořivá si je nechtěla nechat doma, tak všechny ty kytky, které tady vidíš, jsou od ní.“ (paní učitelka Svědomitá)

Květiny jsou rozmístěny po celé sborovně a přidávají estetickou hodnotu a příjemnější milou atmosféru. Fíkus, který obvykle stojí v rohu místnosti, aby nepřekážel, je při běžném provozu postaven na sluníčko na hlavní velký stůl. Tento přístup ukazuje, jak se uživatelé aktivně podílejí na tvorbě prostředí, ve kterém tráví svůj volný i pracovní čas.

Mnozí učitelé a asistentky vyjadřují přání proměnit prostor sborovny více podle svých představ, aby byl příjemnější a pohodlnější. Paní asistentka Veselá například navrhuje využít neobývanou terasu a paní učitelka Milá zase umístění nástěnky ze sborovny na chodbu, aby tam již nebyl takový ruch.

„Já bych změnila, aby byla obyvatelná ta terasa. To mě opravdu štve, jak je nevyužitá. (paní asistentka Veselá)

Možná by pomohla nějaké přeorganizování místnosti? Například umístění nástěnků na chodbu? (paní učitelka Milá)

Pro učitelky a asistentky je sborovna také místem sociálních interakcí s lidmi, ke kterým mají blízko. Právě sociální vztahy přispívají k další rovině angažovanosti v daném prostoru, a pocitům přináležení.

„Já mám sborovnu ráda. Jsem tu vlastně od začátku, takže zrovna je pro mě takový bezpečný prostor. Jsem tu s kolegyněmi, se kterými jsem tu ráda.“ (paní učitelka Svědomitá)

Sociálně konstruovaný prostor sborovny je tedy výsledkem každodenních interakcí, osobního přizpůsobení a vyjednávání mezi učiteli, učitelkami, asistentkami, vedením a materialistou místa. Přestože sborovna poskytuje důležitý prostor pro práci a sociální interakce, vyžaduje také schopnost adaptace a kompromisu ze strany všech uživatelů, nikoli jen asistentek, nebo učitelek. Tímto způsobem sborovna nejen odráží, ale i aktivně formuje profesní a sociální život svých uživatelů a díky neoficiálním věcem zlepšuje jejich náladu a pocity.

3.5.1 Co prostor sborovny znamená pro jeho uživatele

Prostor sborovny na základní škole má pro své uživatele mnohé významy a je vnímán různorodě podle jejich individuálních potřeb a také pracovních návyků. Některé učitelky a asistentky jej vnímají jako místo setkávání, jiní jako prostor pro odpočinek, ale většinou jde o pracovní prostředí, jak je také v původním plánu sborovny zamýšleno. Někteří jej považují za dočasné řešení, moc se nezabydlují a uvažují o něm jako o přechodném stanovišti. Zatímco jiní jej vidí jako dlouhodobě obývaný prostor, kde mohou mít své věci a podobně.

Pro některé učitele je sborovna především místem pro setkávání a sdílení informací a nápadů s kolegy a kolegyněmi. Paní učitelka Svědomitá popisuje sborovnu jako místo, kde může komunikovat s kolegy a navzájem si pomáhat s přípravami na hodiny, či se mohou poradit o řešení nepříjemných situací s žáky.

„Sborovna je pro mě místem setkávání s kolegyněmi, kde sdílíme nápady a práci. A určitě je také pro osobní věci.“ (paní učitelka Svědomitá)

V takovém případě umožňuje tento prostor pedagogům a asistentkám vytvářet a udržovat sociální vazby, což je důležité pro jejich profesní i osobní pohodu.

Ostatně jak už je předpokládáno od prostoru sborovny, většina učitelů jej považuje především za pracovní prostor. Je to místo, kde se připravují na hodiny, opravují písemky a pracují s počítačem. Paní učitelka Usměvavá zdůrazňuje pracovní aspekt sborovny:

„Sborovna je pro mě především pracovní prostředí. Připravujeme se tam na výuku, opravujeme písemky a sešity a připravujeme si různé aktivity pro děti.“ (paní učitelka Usměvavá)

Tento názor podtrhuje důležitost sborovny jako místa, kde se soustředí na své profesní povinnosti.

Pro jiné uživatele slouží sborovna také jako prostor pro odpočinek. Například paní učitelka Optimistická oceňuje možnost připravit si ve sborovně kávu a mít zde své zázemí. Tento aspekt ukazuje, jak sborovna poskytuje učitelům místo pro krátký oddech během pracovního dne.

„Obvykle se tam připravuji na hodinu. Mám tam zázemí, svoje věci, svůj stůl a můžu si tam taky uvařit kafe.“ (paní učitelka Optimistická)

Během běžného hovoru mi sdělila paní učitelka Energická, že na škole, ve které pracovala dříve, byla sborovna více prostorem odpočinku než zde. Setkávali se o velké, takzvané svačínové, přestávce ve sborovně nebo k ní připojené terase, svačili a diskutovali. To umožňoval prý nejen větší prostor sborovny a lepší zařízení terásky, ale především délka této pauzy. Svačínová přestávka prý měla 30 minut a během té doby si stihly odpočinout prý nejen studenti ale také učitelé, kteří se scházeli na jednom místě. *„Je překvapující, že se zde svačínová přestávka neliší od těch ostatních. Mnozí učitelé dokonce ani nesvačí.“ (terénní poznámky 22. dubna 2024)*

Vzhledem k tomu, že práce pedagoga je náročná, učitelé odpočinek potřebují. Mnohdy si mohou odpočinout díky humoru a neformálním konverzacím. Smích a vtipy mezi kolegy pomáhají zmírnit stres a vytvářejí příjemnější pracovní atmosféru. Představme si modelovou situaci, která se odehrála ve sborovně:

Ve sborovně byla veselá nálada, rozběhla se debata ohledně problémových žáků. Tři učitelky si spolu notovaly a celý rozhovor, který probíhal jen několik málo minut, byl proložen smíchem.

Paní učitelka Usměvavá: „No a to si představ, že jdu. On jde proti mně. Já na něj koukám.... on na mě kouká... Jen se otočím a on do mě narazí!“

Smích

Paní učitelka Energická: „Jo to byl ten můj? No to je celý on! A takhle je to pořád!“

Smích

I přes to, že učitelky neřešily v ten moment nic humorného, historku, která se přihodila, byla s humorem vyprávěna i velmi vřele přijata. Takovýto rozhovor ale rozhodně není ojedinělý. Vnějšímu pozorovateli by mohlo přijít takové chování zbytečné, možná i malicherné. Ale po nějaké době ve školství člověk zjišťuje, že humor je vlastně cesta ze stereotypu a ke zdravé psychice.

Někteří učitelé a asistentky vnímají sborovnu jako dočasné řešení kvůli neustálému pohybu a nedostatku soukromí. Paní asistentka Skromná popisuje své místo ve sborovně jako dočasné útočiště, protože zde nemá příliš místa, a tudíž ani chuť s ním něco dělat.

„Své pracovní místo jsem si ničím nezútlnila za celé tři roky, co ve škole pracuji, jelikož nemám svůj prostor, kam bych si mohla své osobní věci pro zútulnění vystavit.“
(paní asistentka Skromná)

Naopak, pro jiné, může tento prostor představovat stabilitu a jistotu. Paní učitelka Svědomitá považuje sborovnu za dlouhodobě obývaný prostor, který je pro ni stálým místem.

„Sedím tady ve sborovně od začátku, co jsem nastoupila.“ (paní učitelka Svědomitá)

Sborovna na základní škole má pro své uživatele různé významy a je vnímána různorodě podle jejich individuálních potřeb a pracovních návyků. Pro některé je to místo setkávání a sdílení, pro jiné pracovní prostředí nebo prostor pro odpočinek. Zatímco někteří uživatelé ji vnímají jako dočasné řešení, jiní ji považují za dlouhodobě obývaný prostor. Tato různorodost vnímání přináší nejen bohatost a multifunkčnost prostoru, ale také potenciál pro konflikty a napětí mezi jednotlivými uživateli. Různé potřeby a očekávání mohou vést k nesouladu, což vyžaduje vysokou míru tolerance a schopnosti kompromisu ze strany všech, kteří sborovnu využívají.

Sborovna je multifunkční sdílený prostor, který slouží různým účelům v závislosti na potřebách a pracovních návycích učitelů a asistentek. Je otázkou, jak by sborovna fungovala, kdyby byla určena pouze pro jeden z těchto účelů – ať už jako místo setkávání, odpočinku nebo výhradně pracovní prostor. Právě tato mnohostrannost vede k různým očekáváním a potřebám, což může způsobovat spory mezi uživateli. Rozdílné vnímání a využívání sborovny vyžaduje vysokou míru tolerance a schopnost kompromisu, aby mohl být prostor efektivně sdílen všemi.

3.6 Embodied space

Koncept *embodied space* neboli vtělený prostor se zaměřuje na to, jak lidé vnímají a reagují na fyzický prostor prostřednictvím svých smyslů a těl. Prostor sborovny je vtělován a zažíván prostřednictvím každodenních rutin a tělesných reakcí učitelek a asistentek, což ovlivňuje jejich interakce a pracovní návyky.

Lidé ve sborovně jsou zvyklí reagovat na zvukové signály, jako je zvonění, které signalizuje začátek a konec přestávek a hodin. „*Když zazvoní, učitelé a asistentky se většinou zvedají, uklízí si věci či se připravují na hodinu.*“ (terénní poznámky 25. dubna 2024) Během výzkumu to bylo nejviditelnější o svačinových přestávkách, kdy zvoní dvakrát. Poprvé se jedná o přípravné zvonění a za pět minut zvoní podruhé, a to je již zvonění na hodinu. Učitelé do prvního zvonění jsou často zaneprázdněni svačinou, kopírováním či jiným činnostem. Když však zazvoní přípravné, odcházejí ke svému stolu a berou si věci, které potřebují na další vyučovací hodinu. Když pak zvoní podruhé, již odcházejí.

Každé ráno se sborovna stává místem, kam se všichni učitelé, učitelky a asistentky chodí dívat na nástěnku. Jsou zde informace o suplování a jiných událostech. Někteří z nich jsou navyklí, že první věc, kterou udělají je, že ráno zajdou zkontrolovat nástěnku, aby jim nic neuteklo. Paní učitelka Milá tuto rutinu popsala v rozhovoru, ale rozhodně nebyla jediná.

„Chodím tam pravidelně každé ráno, abych se ujistila, že mám aktuální informace.“ (paní učitelka Milá)

Sborovna také reaguje na rytmus běžného školního dne. Během hodin je prostor tichý a zaměřený na individuální práci. Mnoho učitelů tam nebývá a pokud ano, mají spoustu své práce, zatímco o přestávkách se mění v živé a hlučné místo, kde se učitelé a asistentky setkávají, sdílejí zážitky a diskutují o různých tématech. „*Během přestávek je*

zde větší ruch, oproti hodinám, kdy tudy prochází méně lidí.“ (terénní poznámky 13. dubna 2024) Paní učitelka Svědomitá popisuje tento kontrast v ranních hodinách, kdy se většina učitelek musí připravit na celý den. Ale ranní přestávka je více nabitá rozhovory než klidná a pracovní,

„Ráno tu není šance, že by se v klidu člověk připravil nějakou práci, protože je tady opravdu velký chaos.“ (paní učitelka Svědomitá)

Objevují se zde také každodenní zdvořilostní akty, jako je pravidelný pozdrav při vstupu do sborovny. I ty jsou důležitou součástí vtěleného prostoru. Paní asistentka Skromná zmiňuje, že když vstoupí do místnosti, ani nad tím nepřemýšlí a pozdraví své kolegy.

„Co určitě dělám ve sborovně automaticky, je to, že při příchodu všechny nahlas pozdravím.“ (paní asistentka Skromná)

Tyto praktiky přispívají k pocitu sounáležitosti a vytvářejí přátelskou atmosféru ve sborovně. Ta se stává díky tomu aktivním prostorem, který reaguje na přítomnost a činnosti svých uživatelů. Každodenní rutiny a tělesné reakce, jako je pohyb k nástěnce, pozdravy a změna atmosféry mezi hodinami a přestávkami, jsou příkladem toho, jak je prostor vtělován a zažíván. Tento dynamický proces ukazuje, jak fyzický prostor a sociální interakce spolu vzájemně souvisejí a ovlivňují každodenní život učitelů a asistentek ve sborovně.

3.7 Pedagogické rady a změna v dynamice prostoru sborovny

Pedagogické rady představují specifické momenty, kdy se dynamika prostoru sborovny výrazně mění. Obvykle sdílený prostor, který slouží jako místo pro každodenní pracovní interakce a sociální kontakty mezi učiteli, učitelkami a asistentkami, se během pedagogických rad stává místem formálních jednání a rozhodování. V takových okamžicích se sborovna mění z neformálního a částečně soukromého prostoru na veřejný a formální prostor. To ilustruje multifunkčnost sborovny, která musí vyhovovat různým potřebám svých uživatelů v různých časech. Pedagogické rady tak nejen ovlivňují způsob, jakým je sborovna vnímána, ale také zdůrazňují její význam jako klíčového místa pro kolektivní rozhodování a formování školní kultury – centra školy.

Židle bývají přeskupeny tak, aby usnadnily komunikaci a interakci mezi účastníky pedagogické rady. Vedení školy obsazuje čelní místa u podlouhlého stolu. Toto nové uspořádání reflektuje potřebu vytvořit prostředí, které odpovídá povaze schůze. Atmosféra sborovny se během rad stává více formální, což je podtrženo nejen uspořádáním nábytku, ale i chováním a vystupováním účastníků. Pedagogické rady často vyžadují dodržování určitých protokolů a formalit, což se odráží v celkové dynamice prostoru. Přítomnost vedení školy a formální ráz vedení rady může zdůrazňovat hierarchické struktury sborovny. Prostor se stává místem, kde jsou explicitně vyjadřovány mocenské vztahy a organizační struktury školy. „Často se děje, že v průběhu rady si učitelé a učitelky povídají. Když ale začne mluvit některý ze zástupců ředitele či sám ředitel, hovor se utiší.“ (terénní poznámky 13. dubna 2024)

Vzhledem velikosti sborovny, je však nemožné, aby se udržela pravidla o zasedacím pořádku. Kromě vedení školy, tak nikdo nemá své místo jisté. „Některé učitelky si brání svá místa ve sborovně a nenechají nikoho jiného sednout si k jejich stolu.“ (terénní poznámky 22. dubna 2024) Místa asistentek jsou však obsazována, protože na většině pedagogických rad nemají povinnost být. Během těchto rad se tak ve sborovně objevují neoficiální sociální praktiky, které odrážejí sociální konstrukci prostoru. Kromě obsazování volných míst se také „donáší nové židle a lavičky ze tříd i z chodby“ (terénní poznámky 22. dubna 2024). To poukazuje na improvizaci a adaptivní schopnosti účastníků na momentální podmínky.

Psaní si poznámek na jakýkoliv druh papíru a tiché konverzace mezi učiteli představují způsob, jakým se snaží udržet osobní interakce i během formálního jednání. I přesto, že je často v místnosti vydýchaný vzduch a vysoká teplota, málokdo se zvedne a vyruší tak řeč vedení školy, aby otevřel okno. Tyto praktiky ukazují na to, jak jsou neoficiální sociální normy a interakce integrovány do formálního prostředí, aniž by překročily hranice stanovené produkcí prostoru. „I přesto, že v místnosti bylo hrozné teplo se žádný z učitelů nezvedl a neotevřel okno.“ (terénní poznámky 22. dubna 2024)

Závěr

Tato práce se zaměřila na prostor sborovny na základní škole jako na místo, kde se prolínají pracovní a sociální interakce učitelů a asistentů pedagoga. Cílem bylo poskytnout hlubší porozumění vztahům mezi prostorovou organizací, sociálními praktikami a individuálním vnímáním tohoto prostoru. Na základě provedeného výzkumu a analýzy dat lze konstatovat, že prostor sborovny hraje klíčovou roli v každodenním pracovním prostředí pedagogů a asistentů, ovlivňuje jejich komunikaci, spolupráci a celkovou pracovní atmosféru.

Výzkum odpověděl na hlavní výzkumnou otázku, jakou povahu má sborovna a čím je v kontextu současné školy. Bylo zjištěno, že sborovna je multifunkčním prostorem, který slouží nejen k pracovním účelům, ale také jako místo pro sociální interakce a neformální setkávání. Prostor sborovny je vnímán různě jednotlivými uživateli. Zatímco pro některé učitele je to bezpečné a stabilní místo, jiní vnímají nedostatky v uspořádání a pohodlí tohoto prostoru.

Dílní otázky výzkumu se zaměřovaly na sociální produkci a konstrukci prostoru sborovny, vyjednávání mezi soukromým a veřejným prostorem a vtělování tohoto prostoru do každodenních zkušeností uživatelů. Bylo zjištěno, že sociální produkce prostoru je ovlivněna organizačními a mocenskými vztahy ve škole, což se projevuje například ve vybavení a umístění sborovny. Sociální konstrukce prostoru se odráží v každodenních praktikách a interakcích učitelů a asistentů, kteří si prostor přizpůsobují svým potřebám a vytvářejí si v něm vlastní rituály a zvyklosti. Roli také hrají postoje a významy spojené se sborovnou. Chápeme-li sborovnu jako prostor speciálně produkovaný a konstruovaný, jeho průnikem je sdílení a privatizace pracovního prostoru. Zatímco privatizace se děje ve vztahu k jednotlivým prvkům mobiliáře, sdílení prostoru se týká nejen vlastního pobývání zde, ale také umístování osobních promluv, týkajících se například vlastních domácností. Vtělování prostoru se projevuje v tom, jak učitelé a asistenti fyzicky a emocionálně reagují na uspořádání a atmosféru sborovny, což ovlivňuje jejich pracovní pohodlí a produktivitu.

Výsledky tohoto výzkumu mají praktické dopady pro školní prostředí. Bylo zjištěno, že prostor sborovny může významně ovlivnit pracovní podmínky a celkovou atmosféru ve škole. Na základě těchto zjištění lze doporučit několik praktických opatření, která by mohla přispět ke zlepšení pracovního prostředí ve škole. Například zlepšení

vybavení sborovny, jako jsou pohodlnější sezení pro uživatele a lepší využití terasy, by mohlo zvýšit spokojenost uživatelů. Dále by bylo vhodné zvážit možnost vytvoření oddělených prostor pro učitele a asistenty, aby se minimalizovaly konflikty a zvýšila efektivita práce. A jedná se také o přesunutí nástěnky na přístupnější místo ve škole.

Návrhy na další výzkum zahrnují podrobnější zkoumání dalších školních prostor, které hrají klíčovou roli v každodenním životě učitelů a i studentů. Například výzkum prostorů, jako jsou kabinety, třídy nebo třeba školní jídelna, by mohl přinést další cenné poznatky. Dále by bylo přínosné zkoumat, jak rozdílné uspořádání a vybavení prostor ovlivňuje pracovní spokojenost a výkonnost učitelů a asistentů.

Tato práce tedy nejen odpověděla na stanovené výzkumné otázky, ale také otevřela nové oblasti pro další výzkum a praktická opatření, která mohou přispět k lepšímu pochopení a zlepšení školního prostředí. Výsledky mohou sloužit jako podklad pro další studie a inspiraci pro školy, které usilují o vytváření příjemného a podporujícího prostředí pro své zaměstnance.

Literatura

Appadurai, A. (1996). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. University of Minnesota Press.

Atkinson, R. (2003). Domestication by cappuccino or a revenge on urban space? Control and empowerment in the management of public spaces. *Urban Studies*, 40(9), 1829-1843.

Aucoin, P. (2017). Toward an Anthropological Understanding of Space and Place. In *The Materiality of Divine Agency* (pp. 521-537). Springer.

Foucault, M. (2000). *Dohlížet a trestat: Kniha o zrodu vězení* (Č. Pelikán, Přel.). Dauphin. (Původní dílo vydáno 1975)

Ingold, T. (2011). *Being alive: Essays on movement, knowledge and description*. Routledge.

Inkluzivní škola. Náplň práce asistenta pedagoga. Dostupné z webu: <https://inkluzivniskola.cz/napln-prace-asistenta-pedagoga> (dne 25.6.2024)

Lefebvre, H. (1991). *The production of space* (D. Nicholson-Smith, Trans.). Blackwell.

Low, S. (1996). Spatializing culture: the social production and social construction of public space in Costa Rica. *American Ethnologist*, 23(4), 861-879.

Low, S. (2000). *On the Plaza: The Politics of Public Space and Culture*. University of Texas Press.

Low, S. (2003). *Embodied Space(s): Anthropological Theories of Body, Space, and Culture*. The Graduate Center, City University of New York.

Low, S. (2009). Towards an Anthropological Theory of Space and Place. *Semiotica*, 175(1), 21-37.

Mawhinney, L. (2008). Laugh so you don't cry: teachers combating isolation in schools through humour and social support. *Ethnography and Education*, 3(2), 195-209.

- Novotná, H., Špaček, O., Heřmanský, M., & Šťovíčková, M. (2019). *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy.
- Pongratz-Leisten, B., Sonik, K., Benzel, K., Bynum, C., Fleming, D., & Rendu-Loisel, A.-C. (2015). *The materiality of divine agency*. De Gruyter.
- Pospěch, P. (2013). Městský veřejný prostor: interpretativní přístup. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 49(1), 75-100.
- Šed'ová, K., Šalamounová, Z., Švaříček, R., & Sedláček, M. (2017). Teachers' emotions in teacher development: Do they matter? *Studia paedagogica (Brno)*, 22(4), 77-110.
- Švaříček, R., & Šed'ová, K. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Portál.
- Stulíková, V. (2015). Od veřejného ke sdílenému prostoru: městský park v symetrické perspektivě. *Cargo*, 12, 67-94.
- Tuan, Y.-F. (1977). *Space and Place: The Perspective of Experience*. University of Minnesota Press.
- Weis, L. (1980). [Review of *The Divided School*, by P. Woods]. *Comparative Education Review*, 24(3), 441–443.
- Wieczorek, M. (2019). Introduction: Anthropological Debates On Place-making. *Urban Anthropology and Studies of Cultural Systems and World Economic Development*, 48(1/2), 1-12.

Přílohy

Příloha 1 – Text zprávy zaměstnancům školy ohledně informování o průběhu výzkumu

Milé kolegyně a milí kolegové,

Ráda bych vás informovala, že v následujících týdnech budu ve sborovně naší školy provádět výzkum ke své bakalářské práci ze sociokulturní antropologie. Bude se jednat o práci ohledně prostorovosti sborovny, jejího uspořádání a vaší účasti na utváření tohoto prostoru.

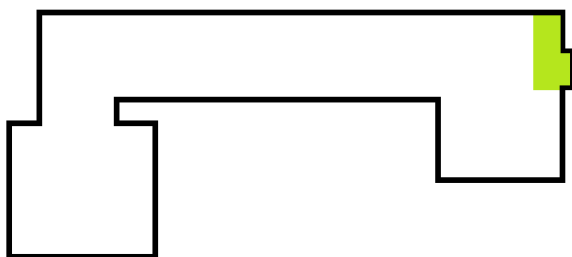
Co to znamená? Budu se častěji objevovat ve sborovně, v ruce se zápisníkem a občas někoho z vás oslovím s pár otázkami. Všechna data budu samozřejmě anonymizovat a použiji je pouze k účelům své bakalářské práce.

Kdyby někdo nechtěl být součástí tohoto výzkumu, napište mi, nebo mě oslovte osobně, určitě vám vyhovím.

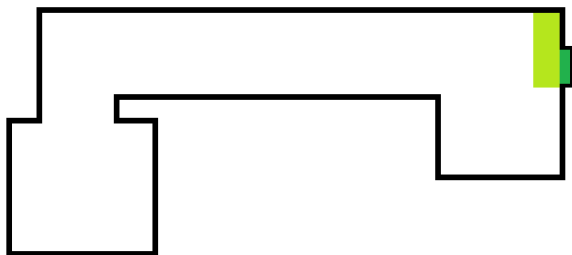
Moc všem předem děkuji za spolupráci,

Kotoučová Marie

Příloha 2 – sborovna vzhledem ke škole (označena světle zeleně)

Příloha 3 – sborovna vzhledem ke škole a terasa (terasa tmavě zeleně)

Příloha 4 – Prostor sborovny

